

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Διαδικτυακής ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ

*«Οι απόψεις των εκπαιδευτικών για τις δυνατότητες
και τις δυσκολίες που υπάρχουν στην ανάπτυξη
των σχέσεών τους με τους/τις μαθητές/τριες.
Παρουσίαση Ερευνητικών δεδομένων
και επιστημονικές προσεγγίσεις»*

ΚΥΡΙΑΚΗ 21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2024

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

Διαδικτυακή ΕΚΔΗΛΩΣΗ

Με ΘΕΜΑ:

«Οι απόψεις των εκπαιδευτικών για τις δυνατότητες και τις δυσκολίες που υπάρχουν στην ανάπτυξη των σχέσεών τους με τους/τις μαθητές/τριες. Παρουσίαση Ερευνητικών δεδομένων και επιστημονικές προσεγγίσεις»

ΚΥΡΙΑΚΗ 21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2024

Εισηγούνται:

1. **Ιωάννα Μπίμπου - Νάκου**, Καθηγήτρια Ψυχολογίας στο Π.Τ.Δ.Ε. του ΑΠΘ.
2. **Βασίλης Οικονομίδης**, καθηγητής στο παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης.
3. **Φωτεινή Κουγιουμουτζάκη**, Επ. Καθηγήτρια κοινωνιολογίας στο Π.Τ.Δ.Ε. του ΑΠΘ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΔΟΕ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Συναδέλφισσες και συνάδελφοι καλησπέρα, Κυριακή 21 Απριλίου 7^η διαδικτυακή εκδήλωση της ΔΟΕ στο πλαίσιο της υλοποίησης των ενιαίων κειμένων ως μέθοδο αντιμετώπισης της εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης του Νόμου 4692 και της αντίστασης της ΔΟΕ κατά της κατηγοριοποίησης των σχολικών μονάδων.

Συνεχίζουμε μια ακόμη πολύ ενδιαφέρουσα διαδικτυακή εκδήλωση, με τίτλο «Οι απόψεις των εκπαιδευτικών για τις δυνατότητες και τις δυσκολίες που υπάρχουν στην ανάπτυξη των σχέσεών τους με τους/τις μαθητές/τριες. Παρουσίαση Ερευνητικών δεδομένων και επιστημονικές προσεγγίσεις». Μαζί μας έχουμε την χαρά να έχουμε την κα Ιωάννα Μπίμπου - Νάκου Καθηγήτρια Ψυχολογίας στο Παιδαγωγικό Τμήμα

Δημοτικής Εκπαίδευσης του Αποθεματικό, τον κ. Βασίλη Οικονομίδα Καθηγητής στο παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης και την κα Φωτεινή Κουγιουμουτζάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια κοινωνιολογίας στο Παιδαγωγικό Τμήμα του ΑΠΘ, την οποία είχαμε τη χαρά να τη γνωρίσουμε και στην παρουσίαση του βιβλίου της ιστορίας της ΔΟΕ στη Θεσσαλονίκη και θα την έχουμε μαζί μας και στη Φλώρινα μεθαύριο.

Θα ξεκινήσουμε από την κα Κουγιουμουτζάκη που θα αναφερθεί στα ερευνητικά δεδομένα και στη συνέχεια θα πάρει αμέσως μετά η κα Μπίμπου για να ολοκληρώσει το κομμάτι που αφορά τα δημοτικά σχολεία και στη συνέχεια θα δώσουμε τον λόγο στον κ. Οικονομίδα για να αναλύσει τα δεδομένα που αφορούν το νηπιαγωγείο.

Σας ευχαριστούμε που είστε εδώ μαζί μας απόψε και συμμετέχετε σε αυτές τις δράσεις της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας, για εμάς είναι πολύτιμη η συμπαράστασή σας και σας ακούμε με πολύ ενδιαφέρον.

Φ. ΚΟΥΓΙΟΥΜΟΥΤΖΑΚΗ: Ευχαριστούμε κ. Κικινή, θα μου επιτρέψετε να κάνω το share screen για να ξεκινήσουμε την παρουσίαση των δεδομένων.

Γεια σε όλους, καλό απόγευμα, να ευχαριστούμε τη ΔΟΕ πάρα πολύ κι εμείς με τη σειρά μας για την πρόσκληση να συμμετάσχουμε σε αυτή την εκδήλωση και τον κ. Βασίλη Μακρή επίσης για τη συνεργασία που είχαμε όλο αυτό το διάστημα. Νομίζουμε ότι τέτοιες πρωτοβουλίες είναι πάρα πολύ σημαντικές και έχουν νόημα για όλο τον εκπαιδευτικό κόσμο γιατί εμπλέκουν τους εκπαιδευτικούς και ενισχύουν τους εκπαιδευτικούς αυτές οι πρωτοβουλίες και πραγματικά ευχόμαστε να συνεχιστούν με πολύ δυναμική.

Η κα Μπίμπου και εγώ κληθήκαμε να αναπτύξουμε το ζήτημα όπως είπατε που αφορά στις σχέσεις των εκπαιδευτικών με τους μαθητές. Διερευνήθηκαν οι απόψεις 649 εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης σε μια πρόσφατη μελέτη της ΔΟΕ ως προς τις δυσκολίες και τις δυνατότητες που υπάρχουν γύρω από την ανάπτυξη αυτών των σχέσεων.

Εδώ θα μου επιτρέψετε μια πολύ σύντομη επισήμανση. Το εργαλείο της έρευνας είναι ένα ερωτηματολόγιο κλειστών ερωτήσεων στο

οποίο προφανώς προκύπτουν οι τάσεις και η μεγάλη εικόνα, εντούτοις δεν έχουμε τη δυνατότητα στα αλήθεια εις βάθος να προσεγγίσουμε και να ερμηνεύσουμε πως εννοιολογούν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί αυτό στο οποίο απαντούν. Ωστόσο είναι η μεγάλη εικόνα και είναι πάρα πολύ χαρακτηριστική και θα το δούμε στη συνέχεια.

Μιλάμε για σχέσεις, μιλάμε για σύνδεση. Οι σχέσεις είναι μια σύνθετη διαδικασία πολυεπίπεδη δυναμική, πόσο δε μάλλον όταν την τοποθετούμε στο σχολείο, στην εκπαίδευση που κι αυτό είναι σύνθετο. Αυτός ο θεσμός είναι πολυεπίπεδος, εμπλέκει συμφέροντα, εμπλέκει ενδιαφέροντα, εμπλέκει πολλές ομάδες. Οπότε είναι ένα θέμα πραγματικά κεντρικό και σημαντικό.

Τώρα, συνοπτικά θα σας παρουσιάσουμε αρχικά τα δεδομένα που αφορούν στους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας τα οποία τα ανέπτυξε και τα ανέλυσε στατιστικά η κα Τσιρόγκα και στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε και εγώ και η κα Μπίμπου να σχολιάσουμε κάποια θέματα που θεωρούμε κάπως πιο κρίσιμα για την κατανόηση αυτού του θέματος.

Σε ό,τι αφορά τα δημογραφικά θα σταθώ σε τρία σημεία μόνο: έχουμε 11% αναπληρωτών στο δείγμα μας, έχουμε 20% που είχε διάφορες ειδικότητες πέρα της βασικής και επίσης έχουμε 35% που δεν είναι οι βασικοί εκπαιδευτικοί της τάξης. Αυτά είναι ενδεικτικά της πολυμορφίας και των εξελίξεων στο ελληνικό σχολείο τις τελευταίες δεκαετίες, οι οποίες προφανώς συνδέονται άμεσα με μεταβολές κοινωνικές, οικονομικές και ιδεολογικές. Οπότε είναι πάρα πολύ φανερό και από τα δημογραφικά.

Πάω κατ' ευθείαν στην πρώτη θεματική των ερωτημάτων, που είναι «Ποιες είναι οι δυσκολίες στο να αναπτυχθούν αυτές οι σχέσεις». Τι βλέπουμε εδώ; Εδώ βλέπουμε ότι η βαρύτητα δίνεται σε ένα πλαίσιο απαιτητικό. Τι εννοώ με αυτό; Στο επίπεδο αφ' ενός του αναλυτικού προγράμματος όπως δείχνει η πρώτη δήλωση, δηλαδή υπάρχει πίεση από το αναλυτικό πρόγραμμα και στο επίπεδο όλων των υπόλοιπων δραστηριοτήτων που εμπεριέχει η καθημερινότητα του σχολείου.

Είναι σα να έχουμε ένα Matrix, ένα σύμπλεγμα της καθημερινότητας που επικάθεται απαιτητικά πάνω στους εκπαιδευτικούς και αυτά τα δύο σε συνδυασμό με άλλους θεσμικούς περιορισμούς, όπως είναι η

έλλειψη ψυχολόγων όπως βλέπετε, το πλήθος των παιδιών της τάξης, ο όγκος της ύλης και τα λοιπά, θα λέγαμε ότι συνιστούν ένα ισχυρό άξονα δυσκολιών.

Ένας δεύτερος άξονας αφορά σε αυτό που φέρνουν οι μαθητές στο σχολείο μέσα από το οικογενειακό τους περιβάλλον και πως αυτό το περιβάλλον έρχεται σε κάποιες στιγμές με απαιτήσεις και παρεμβάσεις να δυσκολέψει το έργο των εκπαιδευτικών.

Και ένας τρίτος άξονας εμπεριέχει τη διαφορετικότητα κάποιων μαθητών λόγω καταγωγής. Και εδώ επιτρέψτε μου ένα πολύ σύντομο σχόλιο: μιλάμε για προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι αρκετά τα χρόνια και θα περιμέναμε ίσως η δυσκολία στην επικοινωνία να έχει με ένα τρόπο παρακαμφθεί, ή να έχει λειανθεί.

Για τους αναπληρωτές ειδική κατηγορία προφανώς, αναμενόμενα τα ευρήματα και τα αποτελέσματα, πώς να υπάρχει σχέση όταν δεν υπάρχει ο εκπαιδευτικός στην τάξη, όταν έχει όλες αυτές τις μετακινήσεις. Άρα τα βασικά προβλήματα για τους αναπληρωτές είναι αυτή η συνεχόμενη μετακίνηση, όπου αποτελεί και τα τελευταία χρόνια ένα πάγιο αίτημα της ΔΟΕ προς την πολιτεία για την εξίσωση των δικαιωμάτων των αναπληρωτών με τους μόνιμους εκπαιδευτικούς.

Εδώ στην επόμενη διαφάνεια βλέπουμε τη θεματική που έχει να κάνει με τους παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη των σχέσεων με τους μαθητές και εδώ και σε αυτή την περίπτωση ξεχωρίζουν οι θεσμικοί παράγοντες που συνδέονται με πολιτικές του Υπουργείου.

Με βάση τις δυο πρώτες απαντήσεις φαίνεται ότι χρειάζεται η θεσμική υποστήριξη, ασκείται έμμεσα κριτική δηλαδή στην απουσία ή στην ελλιπή λειτουργία τους. Χρειάζονται όλους αυτούς τους υποστηρικτικούς θεσμούς που τους εμφάνισαν ως προβληματικούς στην προηγούμενη ερώτηση. Είναι σα να χρειάζονται να επιμεριστεί το βάρος που αισθάνονται οι εκπαιδευτικοί ότι επωμίζονται πλέον, ως ρόλος.

Ο δεύτερος σε βαρύτητα παράγοντας έχει να κάνει με τη ροή του μαθήματος της τάξης στη διάρκεια αυτού του μαθήματος και αντιστοιχεί αντίστροφα πάλι στις απαιτήσεις του αναλυτικού προγράμματος, δηλαδή αν λένε ότι αν είναι οι δημιουργικές δραστηριότητες πέρα της βασικής

διδασκαλίας, σημαίνει ότι έχουν ανάγκη από περισσότερες από αυτές και ο χρόνος είναι αρκετά πιεστικός.

Από εκεί και πέρα αν εξαιρέσουμε τις προσωπικές επιλογές των εκπαιδευτικών στις επιμορφώσεις τους και το πτυχίο τους που τείνουν να κρίνονται θετικά ως προς τη βοήθεια στην ανάπτυξη των σχέσεων, όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες που ακολουθούν κατά βάση είναι θεσμικοί περιορισμοί, που δείχνει ότι ο εσωτερικός Κανονισμός, οι επιμορφώσεις, τα εργαστήρια δεξιοτήτων, τα αναλυτικά προγράμματα, οι αξιολογήσεις όλα αυτά που βλέπετε σα να μας λένε με τις απαντήσεις τους ότι αυτές οι δομές που λειτουργούν, δεν είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικές.

Η τηλεεκπαίδευση προφανώς προκύπτει μια ισχυρή συνθήκη που μας εμφανίστηκε πριν μερικά χρόνια και επέδρασε στις σχέσεις σε όλα τα επίπεδα, όχι μόνο στην εκπαίδευση. Εδώ δεν είναι απλώς κατά την άποψή μου ότι δημιουργεί απλά προβλήματα, εκτιμώ ότι επέτεινε ή επέσπευσε προβλήματα που ήταν ήδη η επιβολή της τηλεεκπαίδευσης.

Στέκομαι και στην τελευταία πρόταση στην οποία βλέπετε είναι πολύ υψηλά τα ποσοστά που θεωρούμε ότι αυτή η σχέση χρόνο με το χρόνο θα γίνεται πιο δύσκολη. Αυτό με μια έννοια εκφράζει ίσως μια ματαίωση, ένα αίσθημα που φαίνεται να παγιώνεται με την έννοια ότι οι εκπαιδευτικοί νιώθουν ότι πιέζονται. Πολύ ύλη – λίγος χρόνος, πολλές απαιτήσεις – λίγες υποστηρικτικές δομές. Φαντάζομαι ότι αναρωτιούνται όπως κι εμείς σε άλλη βαθμίδα, ποιος είναι ο ρόλος μας στην εκπαίδευση.

Εδώ είναι σε ό,τι αφορά γιατί είναι σημαντικές οι σχέσεις αυτές να αναπτυχθούν μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών. Έχει να κάνει ότι κινητοποιούν μαθησιακά τους μαθητές και τους βοηθούν να αναπτύξουν σχέσεις με τους συμμαθητές τους. Θα είχε ενδιαφέρον να ρωτάγαμε και να υπήρχαν απαντήσεις για τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, πως νιώθουν εκείνοι ότι θα τους βοηθούσαν ουσιαστικότερες σχέσεις με τους μαθητές.

Και βεβαίως ξανά εδώ φαίνεται ισχυρή η ανάγκη για πιο ουσιαστική επικοινωνία με τους γονείς. Είναι φανερό ότι η οικογένεια πια είναι μέσα σε όλο αυτό το παιχνίδι της εκπαίδευσης -το «παιχνίδι» δεν το λέω με την αρνητική έννοια- και φαίνεται να παίζει ένα κρίσιμο ρόλο στη διαδικασία των σχέσεων με τους μαθητές.

Τι θα μπορούσε να βελτιώσει τις σχέσεις, κατά την άποψη των εκπαιδευτικών. Με εξαίρεση την πρώτη απάντηση ότι «ενδυναμώνω και ενισχύω θετικά», που έχει ένα παιδοκεντρικό χαρακτήρα, βλέπουμε επιμέρους άξονες. Ένα κομμάτι που θα βοηθούσε τις σχέσεις είναι το διδακτικό, το μαθησιακό με συζήτηση, με καλλιτεχνικές δραστηριότητες, πρωτοβουλίες των παιδιών, επισκέψεις, εκδρομές.

Ένας δεύτερος άξονας αφορά και πάλι, για να μην επαναλαμβάνω, το υποστηρικτικό θεσμικό κομμάτι -το βλέπετε με τις κίτρινες σκιάσεις- τις υποστηρίξεις από ψυχολόγους, μείωση της ύλης, συνεργασία και τα λοιπά.

Ένας τρίτος άξονας που θα βοηθούσε στη βελτίωση, είναι οι περισσότερες επαφές με τους γονείς, που πριν είδαμε ότι μπορεί αυτές οι επαφές να είναι και λίγο προβληματικές. Εδώ αρχίζει και σχηματίζεται μια πρώτη εικόνα της ασάφειας κάποιων πραγμάτων.

Και ένας τελευταίος άξονας φαίνεται να είναι η λιγότερη επιτήρηση, οι λιγότεροι αυστηροί κανόνες. Άρα όσο δεν έχω ένα διευθυντή ή μια διευθύντρια ένα συντονιστή να παρεμβαίνει, τόσο αισθάνομαι πιο απελευθερωμένος να διαμορφώσω σχέσεις εμπιστοσύνης με τους μαθητές.

Εδώ είναι μια ενδιαφέρουσα αποτύπωση των τριών εταίρων μιας σχέσης: της οικογένειας, του σχολείου και των μαθητών από τι εξαρτάται. Φαίνεται ότι αυτό που λέμε το τι παίρνουν τα παιδιά από το σπίτι είναι πιο σημαντικό. Το βάρος δηλαδή φαίνεται να δίνεται στην οικογένεια, έπεται ο εκπαιδευτικός και με λιγότερη βαρύτητα εμφανίζονται υπεύθυνα τα παιδιά για τη διαμόρφωση αυτών των σχέσεων, παρ' ότι είναι ο συνδετικός κρίκος οικογένειας και σχολείου και παρ' ότι θεωρητικά όλα γίνονται για το καλό του παιδιού.

Η βαθμολογία. Πολύ ενδιαφέρουσα ερώτηση και αποτύπωση των απαντήσεων εδώ. Είναι σαφές ότι όταν αξιολογούμε με βαθμούς έχουμε ένα αξιολογητή κι ένα αξιολογούμενο, δημιουργείται μια απόσταση. Άρα αυτό είναι αρνητικό για τη διαμόρφωση και καλλιέργεια των σχέσεων.

Η κατάργηση της βαθμολογίας θα ήταν μια κατεύθυνση στο να μειωθεί η απόσταση, να λειανθεί αυτή η απόσταση που δημιουργεί η

αξιολόγηση. Ακόμη καλύτερα να έχουμε διαφορετικούς τρόπους αξιολόγησης, ή αν υπάρχει βαθμολογία αυτή να μην είναι αυστηρή.

Εδώ είναι η τελευταία κλειστή ερώτηση του ερωτηματολογίου όπου μετά απ' όλες αυτές τις δυσκολίες ρωτιούνται οι εκπαιδευτικοί: Τελικά καταφέρατε να αναπτύξετε σχέση σε ικανοποιητικό επίπεδο; Καταφέρατε να υλοποιήσετε συλλογικές δράσεις; Και βλέπουμε πολύ υψηλά ποσοστά ικανοποίησης.

Αυτό έχει πολύ ενδιαφέρον και η δική μου ανάγνωση -μπορεί να μπαίνω σε ξένα χωράφια τώρα της κας Μπίμπου, αλλά θα με διορθώσει αν θέλει μετά- είναι ότι είδαμε ότι υπάρχει ένα αίσθημα ματαιώσης με όλες αυτές τις δυσκολίες και ξαφνικά είναι ικανοποιημένοι από αυτό που έκαναν, παρά τις δυσκολίες. Είναι σα να υπάρχει μια αντίσταση σε αυτό το αίσθημα, είναι σα να είπαν «εγώ τελικά την έκανα τη δουλειά μου με όλες τις δυσκολίες». Ένα αντίβαρο, μια συνθήκη αντίβαρου φαίνεται εδώ.

Και η τελευταία ερώτηση η οποία είναι ανοιχτή και ελεύθερη, όπου ζητείται από τους εκπαιδευτικούς να εκφραστούν με λέξεις, όρους που θα αποτύπωναν τι θα βοηθούσε στη σύναψη σχέσεων ουσιαστικότερων με τους μαθητές.

Εδώ παρατηρούμε το εξής ενδιαφέρον: δεν βλέπουμε πολλές έννοιες να αποτυπώνονται που να αφορούν το θεσμικό πλαίσιο. Βλέπουμε έννοιες που έχουν να κάνουν με κοινωνικές αξίες: ο σεβασμός, η κατανόηση, η αλληλεγγύη, η δημοκρατία. Βλέπουμε έννοιες που επίσης έχουν να κάνουν με πρακτικές παιδαγωγικές, μαθησιακές: συζήτηση, διάλογος, δράσεις, παιχνίδια, προγράμματα. Βλέπουμε και συναισθήματα: αγάπη, φροντίδα, τρυφερότητα.

Άρα σα να υπάρχει μια μετάθεση του αυστηρού θεσμικού πλαισίου που το χρειαζόμαστε μεν να μας υποστηρίξει, αλλά στα αλήθεια οι σχέσεις μας βασίζονται αλλού. Βασίζονται σε κάτι που είναι λιγότερο τυπικό, στο οικείο, στο συναίσθημα και σε αυτό που λέμε παιδοκεντρικό, το οποίο μπορεί να έχει και μια παγίδα, αν προλάβουμε να την κουβεντιάσουμε αργότερα.

Επομένως για να μη σας κουράζω με τις διαφάνειες να κλείσω το πρώτο σκέλος της παρουσίασης λέγοντας ότι από τις απαντήσεις έτσι

όπως τις είδαμε, φαίνεται ότι για να διαμορφωθούν αυτές οι σχέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών είναι δυο συστήματα που ενώνονται.

Από τη μια πλευρά είναι η πολιτεία και από την άλλη η οικογένεια. Είναι δυο συστήματα που αφ' ενός θέτουν δυσκολίες και την ίδια στιγμή είναι οι εν δυνάμει παίκτες για να βελτιώσουμε αυτή τη σχέση. Θεωρούνται δηλαδή και ότι θέτουν εμπόδια και ότι μπορούν να δώσουν τη λύση.

Επιτρέψτε μου να σταθώ τώρα σε ένα δυο σημεία που με προβληματίσαν βλέποντας συνολικά την εικόνα μακροκοινωνιολογικά. Το πρώτο αφορά αυτό που ένωσα ότι υπάρχει ως αποδυνάμωση του ρόλου του εκπαιδευτικού και του επαγγελματικού τους status και το δεύτερο έχει να κάνει με τις σχέσεις οικογένειας και σχολείου έτσι όπως έχουν διαμορφωθεί σήμερα που συνδέονται έτσι κι αλλιώς μεταξύ τους. Θα με βοηθήσει βεβαίως η σχετική βιβλιογραφία.

Ένας Αμερικανοκαναδός κοινωνιολόγος ο Φρανκ Φουρέντλι λέει το εξής: «Η κοινωνία φαίνεται να έχει εναποθέσει πάνω στην εκπαίδευση όλα της τα προβλήματα. Είναι σα να περιμένουμε από το σχολείο να λύσει όλα τα προβλήματα της κοινωνίας». Ίσως αυτός είναι και ο λόγος που έχει επεκταθεί η εκπαίδευση τόσο δραματικά και προς τα κάτω και προς τα πάνω, μιλάμε για δια βίου σήμερα, άλλωστε.

Λέει όμως ότι τα σχολεία δεν έχουν μαγικές δυνάμεις, δεν έχουν το μαγικό ραβδί να τα λύσουν, ούτε τα τεχνοκρατικής φύσης κίνητρα αν δημιουργούνται, μπορούν να λύσουν τα προβλήματα. Όταν η εκπαίδευση γίνεται τα πάντα, παύει να είναι εκπαίδευση. Αυτό είναι ένα κομμάτι.

Ένα δεύτερο κομμάτι που έχει να κάνει με τον θεσμό της εκπαίδευσης νεοτερικότητα, είναι ότι στα αλήθεια οι στόχοι που έχουμε θέσει δεν είναι ποτέ ενιαίοι. Δηλαδή βάζουμε στην εκπαίδευση να προετοιμάσει για την αγορά εργασίας, να συνδεθεί με την οικονομία, να κοινωνικοποιήσει, να καλλιεργήσει εθνική συνείδηση, θρησκευτική ταυτότητα, θέτουμε διλήμματα ιδιωτική – δημόσια, προοδευτική – συντηρητική, υποστήριξη των αρίστων, ίσες ευκαιρίες. Σήμερα έχουμε φτάσει ακόμη και σε διλήμματα για το ποιες τεχνικές είναι καλύτερες για να διδάξουν Ανάγνωση, Μαθηματικά στα παιδιά.

Άρα είναι ένας θεσμός η εκπαίδευση όπου από τη μια πλευρά έχουμε εναποθέσει όλες μας τις ελπίδες για να λύσουμε τα προβλήματα, η παιδεία μας, η εκπαίδευσή μας και ταυτόχρονα δεν υπάρχει σαφήνεια πάντα ως προς τους στόχους, υπάρχει μια αντιπαλότητα.

Αυτά τα δυο δεδομένα θα πρέπει να τα δούμε στη σημερινή συγκυρία του νεοφιλελευθερισμού. Ξέρουμε ότι είμαστε σε αυτό το πλαίσιο κινούμαστε εδώ και μερικές δεκαετίες, που έχουμε ένα σχολείο που κρίνεται με αγοραία κριτήρια, όπου έχουμε μια νέα κοινωνική ύπαρξη ως βασική, αυτή της ατομικής μας ευθύνης και όπου έχουμε νέες ιδεολογικές κατασκευές.

Μια από αυτές είναι η δια βίου μάθηση, που από μόνη της δεν είναι αρνητική προφανώς να διδάσκεται κανείς δια βίου, αλλά στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού έχει πολύ συγκεκριμένες συνέπειες.

Και εξηγούμαι. Η δια βίου μάθηση αποδυναμώνει την τυπική εκπαίδευση και κάνει την τυπική εκπαίδευση και δη την Πρωτοβάθμια ένα απλώς κρίκο μιας μακράς αλυσίδας όπου μαθαίνουμε εσαεί. Άρα με αυτή την έννοια οι άτυπες μορφές μάθησης εκτιμώνται ως πιο σημαντικές από τις τυπικές. Αυτό οδηγεί στο να αμφισβητηθεί η αυθεντία της εκπαίδευσης, της εκπαιδευτικής και της ακαδημαϊκής γνώσης.

Ο ίδιος ο εκπαιδευτικός ως φορέας της αυθεντίας υποβιβάζεται προφανώς και ο ίδιος είναι ένας μαθητευόμενος και ο ίδιος επίσης αναλαμβάνει τον ρόλο του διευκολυντή. Άρα αν θεωρούμε ότι η μάθηση της τρέχουσας εμπειρίας είναι πιο σημαντική... Ποια είναι η τρέχουσα εμπειρία; Αυτό που λέμε να κυνηγάμε τη γνώση να προλάβουμε να καλύψουμε. Υπάρχουν έρευνες που λένε ότι αυτό που διδάσκουν τα Πανεπιστήμια σήμερα κυρίως των Θετικών Επιστημών, σε πέντε χρόνια θα είναι άκυρο και άκαιρο.

Άρα υπάρχει ένας φетиχισμός της ταχύτητας της γνώσης και ξεχνάμε τη βαθιά ανθρώπινη γνώση που έχει κερδηθεί από τους αιώνες. Άρα με αυτή την έννοια αν η αυθεντία του δασκάλου στηρίζεται στην ακαδημαϊκή γνώση η οποία υποτιμάται, με αυτή την έννοια με ένα τρόπο επιδρά και στο επαγγελματικό status του εκπαιδευτικού με αυτή την υποτίμηση.

Και ταυτόχρονα αποδίδουμε στο σχολείο τον ρόλο κυρίως του φορέα κοινωνικοποίησης. Άρα με ένα τρόπο υπάρχει μια ρευστότητα σήμερα, μια ασάφεια στον ρόλο του δασκάλου και μια σύγχυση γύρω από το

περιεχόμενό του που αντανακλά προφανώς τη ρευστότητα που μας επιβάλλει η σύγχρονη νεοφιλελεύθερη κοινωνία όπου θέλει ευέλικτα υποκείμενα και διαχειρίσιμα.

Αυτή η σύγχυση μας βοηθά να την κατανοήσουμε ακόμη περισσότερο η σχέση και η μορφή που έχει πάρει η σχέση μεταξύ της οικογένειας και του σχολείου -για να πάω στο δεύτερο και τελευταίο σχόλιο που θα ήθελα να κάνω- όπου αποτυπώθηκε στις απαντήσεις των εκπαιδευτικών αυτή η σχέση και πως τη βλέπουμε.

Σύντομη ιστορικοποίηση. Για πάρα πολλά χρόνια το σχολείο επωμίζονταν την ευθύνη για τα περισσότερα θέματα της εκπαίδευσης των παιδιών και οι γονείς είχαν πολύ ελάχιστα περιθώρια να συμμετάσχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία, άρα το σχολείο τέθηκε εξ αρχής σε θέση υπεροχής.

Οι απαρχές του να αρχίσουμε να συζητάμε την αναγκαιότητα συνεργασίας θα τις βρούμε στους παιδαγωγούς του 19^{ου} αιώνα που έχουμε γενίκευση της εκπαίδευσης, όπου αρχίζει και γίνεται επιτακτικό το αίτημα του να συνεργαστούν, να αναμιχθούν οι γονείς με το σχολείο.

Στη δεκαετία του '60 -εμβληματική δεκαετία του 20^{ου} αιώνα με τα κοινωνικά Κινήματα- υπάρχει αυτή η ατμόσφαιρα του πόσο θα πρέπει οι πολίτες να συμμετέχουν στη λήψη των αποφάσεων. Άρα έχουμε πάρα πολλές δυτικές Κυβερνήσεις να παρέχουν τη δυνατότητα στους γονείς να συνεργάζονται με το σχολείο.

Τη δεκαετία του '70 αυτό γίνεται ένα πολύ κεντρικό κομμάτι της παιδαγωγικής έρευνας. Οι έρευνες δείχνουν ότι βοηθάει η εμπλοκή του γονέα στη σχολική εργασία των παιδιών και άλλος ένας παράγοντας που εμπλέκονται οι γονείς είναι γιατί πια έχουμε πολύ αυξημένο μορφωτικό επίπεδο. Άρα έχουμε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού των γονέων μορφωμένοι, άρα μπορούν να βοηθήσουν το έργο των δασκάλων. Βέβαια αυτό έχει και την άλλη όψη ότι «είμαι μορφωμένος, ίσως ξέρω καλύτερα από εσένα, αλλά αυτό είναι άλλη ιστορία».

Άρα είμαστε σε μια συνθήκη όπου πραγματικά τις τελευταίες δεκαετίες και στην Ελλάδα ίσως λιγότερο, έχει διαμορφωθεί αυτό το αίτημα ότι είναι το καλύτερο εκπαιδευτικό συμφέρον των παιδιών όταν οι γονείς και οι δάσκαλοι συνεργάζονται.

Η ανάμιξη των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών παροτρύνεται και από την πολιτεία και από τους επιστήμονες και από τους ειδικούς. Έχουν αναπτυχθεί τυπολογίες, αλλά αυτό που είναι κρίσιμο είναι η νοοτροπία που έχει σχηματιστεί πια, όπου φαίνεται ότι τόσο από την πλευρά της εκπαιδευτικής πολιτικής και όχι μόνο, όσο και από την πλευρά της επιστήμης αλλά και του common sense, αυτό που δημιουργείται είναι ότι θεωρείται το σπίτι και το σχολείο, οι δάσκαλοι και οι γονείς -οι δυο κύριοι εκπρόσωποι ενήλικες και θεσμοί της νεοτερικότητας για το παιδί- ότι έχουν παρόμοιες λειτουργίες σε σχέση με τα παιδιά. Γι' αυτό πρέπει να συνεργάζονται.

Αν εγώ θεωρώ ότι ο δάσκαλος και ο γονέας έχουν παρόμοια λειτουργία, σημαίνει ότι ο γονέας θα πρέπει να γίνει και λίγο δάσκαλος και ο δάσκαλος θα πρέπει να αναλάβει γονεϊκούς ρόλους. Άρα έχω μια εικόνα που δημιουργεί μια ασάφεια, δεν είναι να φτάσουμε blame game «δεν κάνει καλά τη δουλειά του ο δάσκαλος, δεν κάνει καλά τη δουλειά του ο γονέας στο σπίτι», είναι κάτι που επιβάλλεται σε αυτή τη συνθήκη της επισφάλειας, της ευελιξίας, της ρευστότητας και κατά την άποψή μου και κλείνω με αυτό, για να κατανοήσουμε τις σχέσεις ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και στους μαθητές τους θα πρέπει να καταλάβουν τι σημαίνει σήμερα σε αυτό το περιβάλλον, τι σημαίνει να είσαι δάσκαλος, τι σημαίνει να είσαι γονέας, τι σημαίνει να είσαι μαθητής.

Επομένως όλο αυτό που εκφράστηκε από την έρευνα, δικαίως εκφράζονται οι αγωνίες των εκπαιδευτικών γιατί ζουν σε ένα τέτοιο πια, όλοι μας, περιβάλλον. Εδώ σταματώ, μη σας κουράζω άλλο, σας ευχαριστώ για την υπομονή και δίνω τον λόγο στην κα Μπίμπου για να συνεχίσει την ανάλυσή της.

I. ΜΠΙΜΠΟΥ – ΝΑΚΟΥ: Καλησπέρα και από εμένα. Θα ήθελα να ευχαριστήσω με τη σειρά μου την ΔΟΕ και τους εκπροσώπους της για την πρόσκληση για τη συμμετοχή.

Θα ήθελα να συμπληρώσω σε αυτά που είπε η κα Κουγιουμουτζάκη αξιοποιώντας περισσότερο τόσο το γνωστικό μου αντικείμενο, το οποίο είναι κυρίως η κλινική ψυχολογία, όσο και το κομμάτι της θέσης μου ως επόπτριας σε πάρα πολλά σχολεία τα οποία έχουν ψυχολόγους που συνεργάζονται με τα σχολεία και θα ήθελα να σχολιάσω

κάποια πράγματα τα οποία στηρίζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό στα δεδομένα της μελέτης.

Το βασικό που βγαίνει από τη μελέτη είναι η ανάγκη για σχεσιακές πρακτικές, είναι κάτι το οποίο ξέρουμε και το ξέρετε πολύ καλύτερα εσείς οι εκπαιδευτικοί από την αρχική θεώρηση του ... σε σχέση με το ... ότι ζούμε σε περιβάλλοντα τα οποία είναι κατ' εξοχήν κοινωνικά και ότι ο άνθρωπος ακόμη και μόνος του στο πίσω μέρος του μυαλού του έχει έναν άλλον με τον οποίο συνομιλεί.

Στην ομιλία μου θα ήθελα να πω δυο πολύ βασικά πράγματα. Οι σχέσεις στον χώρο των σχολείων είναι σχέσεις οι οποίες διαμορφώνονται μέσα από ομάδες. Υπάρχουν οι ομάδες των παιδιών και υπάρχουν και οι ομάδες των εκπαιδευτικών. Από την άλλη πλευρά η ομάδα των γονιών δεν συγκροτείται τυπικά σαν ομάδα παραπόνων από τη συμμετοχή τους μέσα στους Συλλόγους των γονέων, οι οποίοι θεσμικά φαίνεται να έχουν λιγότερη ευκαιρία του να συμμετέχουν.

Τα τελευταία χρόνια ωστόσο με βάση αυτά που είπε η κα Κουγιουμουτζάκη οι γονείς φαίνεται να θέλουν ακόμη λίγο περισσότερο να αποκτήσουν ένα ρόλο ο οποίος να είναι θεσμικός και να μπει στον χώρο του σχολείου.

Άρα οι σχέσεις που διαμορφώνονται στο πλαίσιο του σχολείου δεν είναι σχέσεις διαπροσωπικές, σχέσεις φιλικές απαραίτητα. Είναι σχέσεις που από πίσω τους έχουν όλη αυτή τη δυναμική όπως λέμε, των ομαδικών σχέσεων. Αντλώ κυρίως από την ψυχανάλυση και θεωρώ ότι αυτή η δυναμική είναι μια δυναμική η οποία έχει και πολλά κομμάτια που είναι λίγο ασυνείδητα, τα οποία δεν τα καταλαβαίνουμε.

Και με βάση πολλές μελέτες που έχουν γίνει σε σχέση με τη δυναμική των ομάδων, ξέρουμε ότι υπάρχουν ομάδες οι οποίες δημιουργούν μια δική τους κουλτούρα συνεργασίας, υπάρχουν υποομάδες μέσα στις ομάδες και οι ομάδες στην προσπάθειά τους να εμπεριέξουν τα μέλη τους, παραδείγματος χάριν οι δάσκαλοι ή οι νηπιαγωγοί αποτελούν μια ομάδα στην οποία πρακτικά μπορούμε να δούμε την εικόνα τους στον τρόπο που αυτή η ομάδα συνεργάζεται στον Σύλλογο των εκπαιδευτικών κάθε φορά που προκύπτει μια δυσκολία ή ένα πρόβλημα σε σχέση με τα παιδιά.

Ο Σύλλογος των εκπαιδευτικών στο δημοτικό σχολείο θα κάνει μια συνάντηση και μέσα εκεί θα μιλήσει για το πώς χρειάζεται να αντιμετωπίσει μια δύσκολη σχέση, σε σχέση με τη συνεργασία ενός εκπαιδευτικού με το παιδί, ή με αυτόν που αντιπροσωπεύει το παιδί που είναι ο γονιός.

Αυτό που ξέρουμε από τη βιβλιογραφία και από την εμπειρία μας είναι ότι όταν μπαίνουμε σε μια ομάδα η οποία φαίνεται να είναι και τυπική ομάδα, είναι εργασιακά θεσμικά δοσμένη, έχουμε μια πολύ μεγάλη αγωνία να μη χάσουμε το κομμάτι της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας μας, δηλαδή να κουβαλάμε ένα κομμάτι δικών μας αξιών, πεποιθήσεων, αντιλήψεων, απόψεων, ηθική, αλλά από την άλλη πλευρά υπαγόμαστε σε αυτή την ομάδα, οπότε φαντάζομαι σε ένα Σύλλογο εκπαιδευτικών που συζητάει ένα πρόβλημα που προκύπτει διάφορες σχέσεις με τους μαθητές. Υπάρχει το πίσω – μπρος σε ποιο βαθμό νιώθω εμπιστοσύνη μέσα στον Σύλλογο να εκφράσω τις απόψεις μου για το πώς πρέπει να κινηθεί το σχολείο για να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες στις σχέσεις μου με τα παιδιά.

Υπάρχουν τρία φαινόμενα στη δυναμική αυτών των ασυνείδητων διεργασιών. Το πρώτο φαινόμενο είναι η εξάρτηση. Υπάρχουν δηλαδή μέλη σε μια ομάδα, που έχουν πολύ μεγάλη ανάγκη από το να έχουν έναν αρχηγό, έναν ηγέτη και λένε ότι σε πολύ μεγάλο βαθμό την απόφαση για να λυθούν τα προβλήματα, θα πρέπει να την πάρει αυτός που έχει τη δύναμη, την εξουσία. Αυτή η εξάρτηση μπορεί να αποδοθεί στη Διοίκηση του σχολείου σε ένα διευθυντή, μια διευθύντρια, ή σε ένα σχήμα που λειτουργεί.

Τις περισσότερες φορές αυτό το πράγμα μπορεί και να μη λειτουργήσει πολύ αποτελεσματικά γιατί οι άνθρωποι που συμμετέχουν μέσα σε μια ομάδα, μπορεί για διάφορους λόγους που κουβαλάνε δικές τους υποκειμενικές εμπειρίες από τον τρόπο που συγκροτείται μια ομάδα, σε σχέση με το ευρύτερο πολιτικό σχήμα, τον τρόπο που η εξουσία παραδίδεται σε αυτούς, το θεσμικό πλαίσιο και τις δυνατότητες που δίνονται σε ένα διευθυντή ή διευθύντρια, συναντάνε το τι εναποθέτουμε κι εμείς σε μέλη σε αυτή τη συγκεκριμένη ομάδα.

Υπάρχουν λοιπόν μέλη τα οποία λένε ότι εγώ εξαρτώμαι από τη διεύθυνση. Υπάρχουν κάποια άλλα μέλη τα οποία μπαίνουν σε μια διαδικασία μάχης – φυγής. Θέλουν δηλαδή να δημιουργήσουν μέσα στην ομάδα μια

κουλτούρα συνεργασίας η οποία να έχει ένα εξωτερικό εχθρό, να έχει ένα αντίπαλο εχθρό.

Τα τελευταία χρόνια με αφορμή αυτή την πολύ σύντομη ιστορικοποίηση που έκανε η Φωτεινή, βλέπουμε ότι αυτός ο εχθρός - δυστυχώς θα έλεγα- φαίνεται να είναι η οικογένεια. Η οικογένεια είναι σα να είναι ένας πόλος, ή μια άλλη ομάδα κοινωνική που σε μεγάλο βαθμό, μέσα από τον τρόπο με τον οποίο συνεργάζεται με τα σχολεία φαίνεται να δημιουργεί πάρα πολλές δυσκολίες και προβλήματα. Και δεν είναι τυχαίο που τα τελευταία χρόνια τουλάχιστον και διεθνώς, αλλά και στην Ελλάδα βλέπουμε να γίνονται Συνέδρια για το πώς μπορούν να συνεργαστούν οι οικογένειες με τα σχολεία.

Αυτός ο εχθρός, μπορεί όμως να μην είναι η οικογένεια, μπορεί να είναι η εκπαιδευτική πολιτική, μπορεί να είναι οι εκπαιδευτικές πολιτικές τις οποίες ασκεί το Υπουργείο. Νιώθουμε ότι πρέπει να αποδώσουμε κάπου όλο αυτό το ζόρι που υπάρχει και όλο αυτό δεν γίνεται συνειδητά, πολύ εύκολα.

Το τρίτο το πιο αισιόδοξο σενάριο είναι το ζευγάρι ή το πάντρεμα ή ο συντονισμός των ανθρώπων που δουλεύουν σε εργασιακή ομάδα, έτσι ώστε να φύγουν από τη στάση της εξάρτησης από το να αποδίδουν ευθύνες πάντα σε πλαίσια, τα οποία δύσκολα τα αλλάζουν και τα ορίζουν και να προσπαθούν με ένα κριτικό, αναστοχαστικό τρόπο να δουν στο εδώ και τώρα τι μπορούν οι ίδιοι να κάνουν και να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για να μπορούν να αλλάξουν τα πράγματα. Άρα είστε πολύ οικείοι με τον όρο «αποδιοπομπαίος τράγος».

Το δεύτερο πράγμα το οποίο γίνεται στο σχολείο είναι ότι ο εκπαιδευτικός δουλεύει σε ένα θεσμικό πλαίσιο σαφέστατο, το οποίο έχει όλες τις πολιτικές, κοινωνικές, όλα τα πολιτικά κοινωνικά συγκείμενα και τις πολιτισμικές του παραδοχές, αλλά ταυτόχρονα ο εκπαιδευτικός είναι ένας ενεργητικός φορέας δράσης. Είναι δηλαδή ένα άτομο, το οποίο τι κάνει; Δουλεύει σε εργασιακό χώρο. Σε αυτό τον εργασιακό χώρο κουβαλάει μια δική του υποκειμενική εμπειρία για το πώς βλέπει τον κόσμο και μέσα σε αυτόν κατασκευάζει τον εαυτό του και δημιουργεί μια συγκεκριμένη ταυτότητα.

Μια επαγγελματική ταυτότητα, επιτρέποντας στους ανθρώπους που είναι έξω από αυτό το πράγμα, να κατηγοριοποιούν τους εκπαιδευτικούς,

να τους ορίζουν και να προσπαθούν να τους καταλάβουν πολλές φορές με διαστρεβλώσεις του τύπου ότι ο εκπαιδευτικός είναι υπεύθυνος από το αν θα δέσει τα κορδόνια του παιδιού, από το αν θα γελάει, από το αν θα μάθει γράμματα, από το αν θα χρησιμοποιεί τα μέσα πολύ λίγο και τα λοιπά.

Αυτός ο εργασιακός προσανατολισμός είναι ένας προσανατολισμός που χρειάζεται λίγο να τον σκεφτούμε, είμαι σίγουρη ότι τον σκέφτεστε σε σχέση με το τι χαρακτηριστικά έχει το σχολείο σαν θεσμός, σε μια καπιταλιστική βιομηχανική κοινωνία.

Σε ποιο βαθμό δηλαδή έχουμε τη δυνατότητα να ενεργοποιηθούμε, έτσι ώστε με συγκεκριμένα πλαίσια τα οποία ορίζονται πάρα πολύ σαφώς από τα αποτελέσματα της μελέτης, όπως είναι ένα σφιχτό αναλυτικό πρόγραμμα, όπως είναι η απουσία δημιουργικών δραστηριοτήτων, η απουσία κοινωνικού χώρου στο σχολείο που να επιτρέπει τη σύνδεση των εκπαιδευτικών με παιδιά, έξω από λογικές αξιολόγησης και πίεσης σε σχέση με τη μάθηση, άρα οι εκπαιδευτικοί σε πολύ μεγάλο βαθμό μέσα στις δομές αυτές που λειτουργούν, έχουν τη δυνατότητα να δράσουν οι ίδιοι και πολλές φορές το κάνουν και γι' αυτό καταλήγουν να λένε ότι κατάφεραν να κάνουν σχέση με τα παιδιά, αλλά πολλές φορές δεν το καταφέρνουν. Ένα 50% το καταφέρνει και ένα άλλο δεν το καταφέρνει.

Και εδώ θα ήθελα λίγο να μιλήσω από την πλευρά της ψυχολογίας και θα ήθελα λίγο πραγματικά να σας μεταφέρω γνώση και μια εμπειρία σε σχέση με τον ρόλο που έπαιξε η ψυχολογία, ο οποίος ήταν ένας ρόλος πολύ διαστρεβλωμένος και διαστρεβλωτικός σε σχέση με αυτό που ονομάζουμε παιδαγωγική κουλτούρα.

Η ψυχολογία τα τελευταία χρόνια είναι γνωστή παντού. Έχει διαχύσει όλα της τα εργαλεία, όλους τους τρόπους, όλες τις πρακτικές αναγνώρισης και σύνδεσής μας με τους ανθρώπους και αυτή η διάχυση έχει γίνει μέσα κυρίως από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και είναι κάτι το οποίο όμως τροφοδοτήθηκε και από τα αρχικά επίπεδα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών.

Εγώ είμαι σε ένα Παιδαγωγικό Τμήμα στο οποίο διδάσκω ψυχολογία και αυτό που προσπαθώ να πω στους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς, είναι «κοιτάξτε λίγο, επειδή ζούμε σε μια εποχή στην οποία

υπάρχει πάρα πολύ έντονη θεραπευτική κουλτούρα, ας μην έρθει αυτή η θεραπευτική κουλτούρα να καπακώσει την παιδαγωγική κουλτούρα. Που η παιδαγωγική κουλτούρα έχει πολύ μεγάλη ιστορικοποίηση και έχει δώσει πάρα πολύ σημαντικά αποτελέσματα».

Τι θέλω να πω με αυτό. Ότι η ψυχολογία έδωσε στους εκπαιδευτικούς μέσα από μια διαστρεβλωμένη αντίληψη της ψυχανάλυσης ότι τα παιδιά στα τρία πρώτα χρόνια της ζωής τους έχουν καταφέρει να μάθουν να είναι ασφαλή ή να μην είναι ασφαλή, να σέβονται ή να μη σέβονται, να νιώθουν εικόνα καλή για τον εαυτό τους και τα λοιπά. Όταν ένα παιδί πηγαίνει στο σχολείο ο εκπαιδευτικός πολύ εύκολα συντηρεί μια αντίληψη ότι στο βαθμό που «η οικογένεια δεν μπορεί να καταφέρει ή δεν έχει καταφέρει στα 5-6 χρόνια της ζωής ενός παιδιού να μπορέσει να λειτουργήσει με ένα τρόπο έτσι ώστε να συνεργαστώ με το παιδί, τι μπορώ εγώ να κάνω από την πλευρά του σχολείου;». Αυτή είναι μια πρώτη διαστρέβλωση.

Ένα δεύτερο πράγμα που έκανε η ψυχολογία είναι πάρα πολύ εύκολα να μοιράζει διαγνώσεις. Οι διαγνώσεις είναι μια κατηγοριοποίηση η οποία είναι πάρα πολύ αρνητική. Γιατί τι κάνει; Μας έδωσε ένα λόγο στον οποίο περιγράφουμε και σκεφτόμαστε και πράττουμε. Όταν περιγράψω, σκέφτομαι, νιώθω στην ουσία αυτό το πράγμα το κάνω πράξη για τη συμπεριφορά των παιδιών. Άρα βρισκόμαστε σε μια περίοδο στην οποία είναι πάρα πολύ έντονη η ψυχολογικοποίηση.

Υπάρχουν διάφορες ρητορικές από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, από διάφορες ευρωπαϊκές Ενώσεις οι οποίες δείχνουν ότι 10% των παιδιών έχει σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα. Αναπαράγονται συνεχώς ταμπέλες και κατηγορίες και αυτό το πράγμα μας κάνει σαν εκπαιδευτικούς μερικές φορές να ξεχνάμε ότι απέναντί μας έχουμε ένα παιδί, το οποίο πέρα από μια διάγνωση μπορεί να έχει άλλες τρεις τέσσερις όψεις λειτουργίας με τις οποίες μπορούμε να συνδεθούμε και είναι σα να στηριζόμαστε μόνο σε ψυχολόγους.

Σας το λέω, είμαι πάρα πολύ μεγάλη πια για να πιστεύω ότι όπως η εκπαίδευση δεν μπορεί να λύσει όλα τα κοινωνικά προβλήματα, ούτε οι ψυχολόγοι μπορούν να λύσουν. Οι ψυχολόγοι μπαίνουν στον χώρο του σχολείου και οι δάσκαλοι τους θέλουν στο σχολείο. Αυτό είναι μια σημαντική πρόοδος.

Από την άλλη πλευρά όμως αυτό το πράγμα είναι και μια παγίδα. Γιατί αν δεν εμπεδωθεί μια κουλτούρα συνεργασίας των ψυχολόγων με τους εκπαιδευτικούς, γιατί η εμπιστοσύνη δεν είναι δεδομένη. Η εμπιστοσύνη είναι κάτι που κερδίζεται. Όταν το Υπουργείο βάζει τους ψυχολόγους με ένα συγκεκριμένο τρόπο, τους έβαλε όταν χρειάστηκε να γίνει ένα ξεκαθάρισμα των παιδιών για να κάνουν τις αξιολογήσεις για το ποια παιδιά πρέπει να πάνε στην τυπική εκπαίδευση και ποια παιδιά πρέπει να βγουν έξω από την τυπική εκπαίδευση και να πάνε σε μια τάξη η οποία είναι ενταξιακή τάξη, σε ένα τμήμα ένταξης, να πάρουν παράλληλη στήριξη. Άρα χρησιμοποίησε τους ψυχολόγους σαν αστυνομικούς της συμπεριφοράς των παιδιών.

Οι ψυχολόγοι δηλαδή θεωρήθηκε ότι έχουν τα εργαλεία να μπορούν μια φορά την εβδομάδα γυρνώντας από σχολείο σε σχολείο, με μια συνέχεια σε σχέση με τον ρόλο τους να ξεκαθαρίσουν πάρα πολύ εύκολα αν ένα παιδί χρειάζεται παράλληλη στήριξη. Άρα είναι οι ψυχομέτρες της ανθρώπινης συμπεριφοράς.

Σας πληροφορώ ότι τα παιδιά όπως και εμείς δεν είμαστε τόσο απλοί που να χωράμε ούτε σε ένα ερωτηματολόγιο, ούτε σε μια αξιολόγηση, όσο καλά στανταρισμένα κι αν είναι. Οπότε αυτές οι μεταφορές της κανονικοποίησης των παιδιών και όλες αυτές οι επιδημίες ψυχολογικών προβλημάτων στις οποίες συνηθίζουμε να τις ακούμε, δημιουργούν εκπαιδευτικούς οι οποίοι μοιάζουν λίγο να θέλουν να πάρουν μια απόσταση από παιδιά που μπορεί να έχουν ψυχικές δυσκολίες. Γιατί θεωρούν ότι αυτές οι ψυχικές δυσκολίες μπορεί να μην ανήκουν στο κανονικό σχολείο ή μπορεί να ανήκουν σε κάποια άλλη μορφή σχολείου.

Αυτό που θέλω να τονίσω είναι ότι επιδημίες όπως παλαιότερα ήταν οι μαθησιακές δυσκολίες ή το ΔΕΠ, στη σημερινή εποχή είναι ο αυτισμός, αναπτυξιακές δυσκολίες. Το 2050 βγαίνει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας και μας λέει ότι τουλάχιστον το 1/5 των παιδιών θα κάνει φαρμακευτική αγωγή γιατί οι συνθήκες θα οδηγήσουν προς αυτό, καταλαβαίνετε ότι μας δημιουργεί ένα φόβο σε σχέση με το πώς μπορούμε να συνδεθούμε με τα παιδιά.

Αυτό το πράγμα είναι πάρα πολύ δύσκολο, κατά συνέπεια είναι πάρα πολύ σημαντικό να μην υιοθετούμε εύκολα μια θεραπευτική κουλτούρα,

γιατί τις περισσότερες φορές με βάση πάρα πολλές μελέτες υπάρχει πάρα πολύ «θεραπεία» για τη φυσιολογική στενοχώρια, είτε αυτή αφορά τα παιδιά είτε τους γονείς είτε τους εκπαιδευτικούς, και υπάρχει ελάχιστη για όσους πραγματικά τη χρειάζονται.

Η ψυχική δυσκολία είναι κάτι το οποίο έχει μια πρωτεύεική μορφή. Ξέρετε πολύ καλά το Πρωτέα από τη μυθολογία σαν γιο του Ποσειδώνα. Κανέννας παιδοψυχίατρος και κανέννας παιδοψυχολόγος δεν μπορεί να την ορίσει με ένα τρόπο κατηγορικό, παρά μόνο σε μια περίοδο μετάβασης.

Ξέρετε είμαστε ενήλικοι και νιώθουμε συναισθήματα, κουραζόμαστε, μερικές φορές αρρωσταίνουμε ψυχικά, ξέρουμε πάρα πολύ καλά ότι αυτό το πράγμα είναι κάτι το οποίο είναι δυναμικό και μπορεί να αλλάξει μόνο στο βαθμό που υπάρχουν συνεργασίες και στηρίξεις από την πλευρά των σχεσιακών πρακτικών μέσα στις οποίες λειτουργούμε.

Η πρωτεύεική μορφή της ψυχικής δυσκολίας μοιάζει σε να είναι μια απλησίαστη θάλασσα, που μεταμορφώνεται γιατί συνέχεια χτυπάνε κύματα και αυτά τα κύματα μπορεί να είναι οι κοινωνικές αλλαγές, μπορεί να είναι η ψηφιακή εμπύθυση των παιδιών της νέας γενιάς που τη χαρακτηρίζουμε σε μια γενιά η οποία είναι γηγενής σε σχέση με αυτή τη χρήση των ΜΜΕ κατά συνέπεια δεν μπορούμε να αναγνωρίσουμε στις σχέσεις των παιδιών από την πλευρά της εκπαίδευσης τα παιδιά ως φορείς ψυχικών δυσκολιών, παρά σε πάρα πολύ δύσκολες περιπτώσεις.

Άρα στην ουσία χρειάζεται στις σχέσεις μας να παράγουμε νόημα και δυστυχώς ζούμε σε μια εποχή, το είπε πολύ καλά η κα Κουγιουμουτζάκη, εγώ θα ήθελα να σας πω ότι από τη δεκαετία του '90 ακόμη βγαίνει ένα πολύ καλό βιβλίο το οποίο λέγεται «οι νέες αρρώστιες της ψυχής». Το βγάζει μια γυναίκα θεωρητικός που λέγεται Joulia Kristeva και αυτή μιλάει ακριβώς για το πώς όλοι μας αρχίζουμε και ταραζόμαστε και προσπαθούμε να δούμε σε ποιο βαθμό το μέσα μας έχει σχέση με το έξω μας. Αρχίζουν δηλαδή και δημιουργούνται κερματισμένες ψυχικές ταυτότητες, αρχίζει να συρρικνώνεται ο χώρος για το πώς νιώθω, για το πώς σκέφτομαι, για το πώς πρέπει να ανταποκριθώ στη σχέση μου και στις ανάγκες των παιδιών και όταν δυσκολεύομαι να αναπαραστήσω το τι μου ζητάει το παιδί, το τι μου ζητάει ένας συνάδελφος αυτό το πράγμα με κάνει στο να το κάνω πράξη.

Ένα παιδί που ζορίζεται στο χώρο του σχολείου ή ένας εκπαιδευτικός που ζορίζεται στο χώρο του σχολείου πολύ εύκολα αυτό το πράγμα εμείς λέμε ότι θα το εκδραματίσει, θα το βγάλει προς τα έξω. Είμαστε όλοι μάρτυρες αυτής της βίας που υπάρχει σε πολύ μικρές ηλικίες μέχρι και στους εφήβους σε σχέση με το τι προσφέρει αυτός ο ψυχικός πόνος και αυτή η ψυχική αποδιοργάνωση και πως παίρνει μορφές κοινωνικής βίας τις οποίες ανοίγουμε το στόμα και λέμε «πω πω τι γίνεται».

Ζούμε σε μια εποχή στην οποία η επιτυχία, όπως είπε και η κα Κουγιουμουτζάκη είναι προϊόν όρων της αγοράς, είτε είναι αριστεία αυτό το πράγμα, είτε είναι οι ταλαντούχοι μαθητές, είτε είναι οτιδήποτε και δυστυχώς η ευτυχία, για είμαι ευτυχισμένη πρέπει να πενήθσω τη δυστυχία μου. Και όταν πάμε στο επίπεδο των σχέσεων των συναισθηματικών, δηλαδή το πώς συνεργάζεται ένας εκπαιδευτικός σε σχέση με τους μαθητές χρειάζεται λίγο να γυρίσουμε πίσω και να δούμε τι χώρο αφήνουμε, για να δούμε πως νιώθουμε εμείς στο χώρο του σχολείου.

Δεν θέλω να κουράσω παραπάνω νομίζω ότι μίλησα αρκετά, έχουν γίνει πάρα πολλές απόπειρες και η εκπαίδευση σε πολύ μεγάλο βαθμό έκανε στροφή για να οικειοποιηθεί δηλαδή και η πολιτεία ακόμη θεώρησε ότι είναι πάρα πολύ σημαντικό πράγμα να αξιοποιήσω τα συναισθήματα των παιδιών.

Ο λόγος που το έκανε αυτό είναι ένας λόγος ο οποίος είναι καθαρά εργαλειακός και παραγωγικός. Γιατί ξέρει πια ότι ένα παιδί δεν μπορεί να μάθει αν δεν είναι καλά συναισθηματικά, όπως ένας δάσκαλος δεν μπορεί να κάνει καλά τη δουλειά του, αν δεν είναι καλά συναισθηματικά.

Η γνώση δεν είναι απέναντι στο συναίσθημα. Το συναίσθημα και η γνώση αλληλοτροφοδοτούνται. Με αυτή την έννοια οι φτηνές και ρηχές ρητορικές για προγράμματα ενσυναίσθησης, προγράμματα πρόληψης τα οποία δεν εμβαθύνουν και στηρίζονται σε μια διεκπεραίωση για να μπορέσουν εργαλειακά να έχουμε τα προσόντα αυτά για να μπορέσουμε να ανεβούμε σε βαθμίδες της Διοίκησης ή οτιδήποτε, δεν διασφαλίζουν αυτές τις περίφημες σχέσεις εμπιστοσύνης.

Τα παιδιά ζουν σε μια περίοδο στην οποία ξέρετε πάρα πολύ καλά γιατί τη ζείτε κι εσείς με τα δικά σας τα παιδιά, στην οποία υπάρχουν

πάρα πολλές επισφάλειες και πολλές εντάσεις. Οι εντάσεις αυτές είναι κοινωνικές, είναι οικονομικές, είναι πολιτισμικές αλλαγές.

Όταν τα παιδιά πηγαίνουν στον χώρο του σχολείου δεν θεωρείται δεδομένο ότι ο χώρος του σχολείου μπορεί να αποτελεί ένα χώρο ασφάλειας. Αυτό δεν θεωρείται δεδομένο ούτε καν στις ίδιες τις οικογένειες. Ο Φουρέντλι που σας ανέφερε η Φωτεινή βγάζει βιβλία στα οποία μιλάει για παρανοϊκοί οικογένειες. Οι οικογένειες έχουν φτάσει στο να μη ξέρουν πια και να νιώθουν πάρα πολύ αποδυναμωμένες στο πως πρέπει να φερθούν στα παιδιά τους.

Και πως το κάνουν αυτό; Δουλεύουν πάρα πολύ, δεν έχουν μάθει να παίζουν με τα παιδιά τους, με το να δίνουν την ταμπλέτα ή οτιδήποτε. Άρα έχουμε από τη μια πλευρά επιπτώσεις από τον τρόπο με τον οποίο ζούμε και στον οποίο χώρος για να στοχαστούμε κριτικά σε σχέση με το συναισθηματικό μας κόσμο, είναι πάρα πολύ πιεσμένος.

Για εμένα είναι πάρα πολύ σημαντικό όταν μιλάμε για επιβαρύνσεις στους εκπαιδευτικούς κανένας εκπαιδευτικός να μη χρεώνεται ότι η επιβάρυνση είναι ατομική υπόθεση. Δεν είναι θέμα χαρακτήρα ή προσωπικότητας δυσκολίας ενός εκπαιδευτικού να κάνει σωστά τη δουλειά του.

Οι συναισθηματικές σχέσεις οι οποίες είναι απαραίτητες για να μπορέσουν να μας κάνουν να συνδεθούμε και να είμαστε ικανοποιημένοι φεύγοντας από την τάξη, κατ' αρχάς είναι σχέσεις που χρειάζονται χρόνο. Πάρα πολύ λυπάμαι γι' αυτό, αλλά χρειάζονται χρόνο.

Όταν κάνω μάθημα στο Πανεπιστήμιο και βγαίνω έξω από την τάξη αρχίζω και σκέφτομαι ότι δεν έδωσα τον κατάλληλο χρόνο σε έναν φοιτητή, ο οποίος έκανε μια ερώτηση και έπρεπε να βιαστώ για να απαντήσω και σκέφτομαι διάφορα πράγματα. Άρα υπάρχουν μεταβιβάσεις μεταξύ του τι μοιράζομαι με τα παιδιά, όπως και τα παιδιά στο δημοτικό σχολείο οι οποίες θέλουν χρόνο.

Και αν αυτό το χρόνο δεν τον βρω για να μπορέσω να δω τι ακριβώς γίνεται και δεν τον μοιραστώ αυτό το χρόνο μέσα σε συνεργατικές μορφές σύνδεσης, όπως είναι οι Σύλλογοί μου, όπως είναι οι επαγγελματίες

ψυχολόγοι που ήρθαν στα σχολεία αλλά που χρειάζονται ανατροφοδότηση από τους εκπαιδευτικούς για να κάνουν καλά τη δουλειά τους.

Γιατί δεν μπορείς να παίρνεις τους ψυχολόγους να τους βάλεις να κάνουν ψυχομετρική δουλειά, δεν τους παίρνεις ευκαιριακά όταν ήρθε ο COVID για να μαζέψουν την κοινωνική απομόνωση και να δουν πως μπορούν να επανεντάξουν τα παιδιά στο σχολείο.

Αν δεν υπάρχει μια σταθερότητα στο πως τελικά δίνουμε σημασία στο συναίσθημά μας, σταδιακά νομίζω ότι όλοι μας θα είμαστε πάρα πολύ εξαντλημένοι, αλλά και θα εξαντλούμε τους ανθρώπους με τους οποίους συνεργαζόμαστε.

Τα συναισθήματα μας στοιχίζουν είναι πολύ σημαντικά γιατί μας κάνουν να παίρνουμε μέρος με συγκεκριμένες κοινότητες και μας απομακρύνουν από άλλες. Μακάρι να μη φτάσουμε να μας στοιχίζουν απέναντι από τους γονείς. Γιατί οι γονείς, οι οικογένειες είναι μια κοινωνική ομάδα η οποία είναι πάρα πολύ σημαντική στη διαμεσολάβηση της επιτυχίας ή της ευχαρίστησης των παιδιών στο σχολείο πλαίσιο. Σας ευχαριστώ πολύ.

Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ: Εμείς ευχαριστούμε και την κα Κουγιουμουτζάκη και την κα Μπίμπου, είναι κι αυτές στη διάθεση αυτών που παρακολουθούν την εκδήλωση για να απαντήσουν σε ερωτήματα στη συνέχεια.

Περνάμε τον λόγο στον κ. Οικονομίδη.

Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ: Καλησπέρα και από εμένα, ευχαριστώ για την πρόσκληση. Χαίρομαι που έχουμε βάλει αυτή τη σειρά, διότι χωρίς να έχουμε πάρα πολύ λεπτομερώς προσunenνοηθεί η κα Μπίμπου και η κα Κουγιουμουτζάκη δημιούργησαν ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εγώ θα επιχειρήσω να θίξω περισσότερο λεπτομερώς και αναλυτικά τα αποτελέσματα της ίδιας της έρευνας.

Συγνώμη μια στιγμή να κάνω share screen για να το βλέπουν όλοι. Θα ξεκινήσω κατ' αρχήν από τον τίτλο γιατί είδαμε και τον προηγούμενο τίτλο, εδώ υπάρχει μια αστοχία της ΔΟΕ δεν είναι Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση μόνο η δημοτική εκπαίδευση όπως τιτλοφορείται η έρευνα όπου αφορά τους εκπαιδευτικούς της δημοτικού σχολείου, είναι και οι νηπιαγωγοί μια ειδικότητα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Πρωτοβάθμια, όπως το είπαμε και προφορικά νωρίτερα περιλαμβάνει και τη Δημοτική και την Προσχολική

Εκπαίδευση. Επομένως ο όρος «Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση» μπορεί να καλύπτει όλη την έρευνα και οι δυο υποέρευνες να χαρακτηρίζονται ως έρευνα στους εκπαιδευτικούς της Δημοτικής και η άλλη ως έρευνα στους εκπαιδευτικούς της Προσχολικής Εκπαίδευσης. Το λέω αυτό, γιατί οι όροι έχουν σημασία και πρέπει να τους διεκδικούμε και να τους εφαρμόζουμε.

Η έρευνα όπως είπε και η κα Κουγιουμουτζάκη αφορούσε πάνω σε κοινά ερωτήματα και αυτό μπορούμε να δούμε ορισμένα πράγματα από κοινού και να επισημάνουμε και κάποιες διαφορές μεταξύ αυτών των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τις νηπιαγωγούς και των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τους εκπαιδευτικούς της Δημοτικής Εκπαίδευσης, αφορούσε λοιπόν τις σχέσεις που αναπτύσσουμε στο σχολείο με τα παιδιά τους.

Διενεργήθηκε για ένα μάλλον μεγάλο χρονικό διάστημα γιατί συνήθως δεν αφήνουμε τόσο ανοιχτά τα χρονικά όρια συμπλήρωσης ερωτηματολογίων, ενάμιση έτος πήρε εδώ, από το Μάιο του '22 έως το Μάιο του '23 θα μιλήσω λίγο αργότερα για το ερωτηματολόγιο.

450 εκπαιδευτικοί, νηπιαγωγοί στην περίπτωση μας εδώ και 650 δάσκαλοι από την άλλη πλευρά, τα δημογραφικά στοιχεία βλέπετε και ίσως το παρατηρήσατε και στην προηγούμενη παρουσίαση της κας Κουγιουμουτζάκη όσον αφορά το φύλο πλέον έχουμε μια κυριαρχία του γυναικείου φύλου στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό σχολείο, στο νηπιαγωγείο ανέκαθεν. Τα τελευταία 10-15 μπήκαν οι άνδρες, εγώ ήμουν ένας από τους πρώτους που διορίστηκαν σε αυτό το χώρο, το 1998.

Έχουμε φτάσει σε αυτό που ο Καθηγητής ... είχε αποκαλέσει πριν από πολλά χρόνια δημιουργώντας ένα νεολογισμό «επιγυναίκωση της εκπαίδευσης». Εδώ και το θέτω και ως ζήτημα προβληματισμού έχουμε το εξής χαρακτηριστικό: δημιουργείται ένας στερεοτυπικός ως προς το φύλο ρόλος για τον εκπαιδευτικό, σε ένα χώρο, το σχολείο, που καταπολεμά τα στερεότυπα. Προσπαθούμε δηλαδή να δείξουμε ότι δεν υπάρχουν στερεότυπα ή δεν πρέπει να καλλιεργούνται στερεότυπα σχετικά με το φύλο και το ίδιο προσωπικό δημιουργεί ένα στερεοτυπικό ρόλο.

Δεν ξέρω πως θα λυθεί αυτό το ζήτημα, θα πω και λίγο χιουμοριστικά την περίπτωση των Παιδαγωγικών ακαδημιών που για μια

χρονική περίοδο, θα το θυμούνται οι παλαιότεροι και όσοι έχουν διαβάσει αυτά τα σχετικά με την ιστορία των εκπαιδευτικών, υπήρχε ποσόστωση ανδρών – γυναικών, για να πηγαίνουν και οι γυναίκες. Μήπως πρέπει να πάμε στα Παιδαγωγικά Τμήματα σε κάτι αντίστοιχο;

Κάτι άλλο που με προβλημάτισε πολύ και στα δυο δείγματα των εκπαιδευτικών της Δημοτικής και της Προσχολικής Εκπαίδευσης, είναι ο μικρός αριθμός των αναπληρωτών που συμμετείχαν. Γιατί; Μήπως αυτοί οι άνθρωποι οι αναπληρωτές δεν έχουν ακόμη οσμωθεί ως προς την σχέση τη συνδικαλιστική, την επαγγελματική με τη ΔΟΕ; 9% στους νηπιαγωγούς και 14% ήταν στους δασκάλους. Τα χρόνια υπηρεσίας λίγο πολύ είναι τα ίδια.

Εδώ έχουμε μόνο νηπιαγωγούς, δεν υπάρχουν δηλαδή συμμετέχουσες διδάσκουσες της αγγλικής γλώσσας που έχει εισαχθεί στο νηπιαγωγείο. Κρατήστε αυτή την πληροφορία που μας λέει ότι διδάσκω για πρώτη φορά σε αυτή την τάξη και έχω ξαναδιδάξει, γιατί τα ποσοστά αυτά τα 2/3 δηλαδή του δείγματος έχουν ξανά τα παιδιά.

Αυτό θα το δούμε ως ένα παράγοντα που επηρεάζει κάποιες απόψεις τους, κάναμε και μια τέτοια ανάλυση με την Ελίνα Τσιρόγκα, την οποία θέλω και από αυτή τη θέση να την ευχαριστήσω για όλη τη δουλειά που έκανε και για την επικεφαλής που είχαμε.

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά μπορούμε να πούμε ότι είναι το δείγμα αντιπροσωπευτικό πανελλαδικά, αφού η Αττική έχει την Αθήνα τη μισή Ελλάδα και η Κεντρική Μακεδονία έχει τη Θεσσαλονίκη. Εκεί εντάξει δεν είναι τόσο ισορροπημένα τα πράγματα εννοείται, αλλά όταν έχεις να κάνεις με Google forms να κάνεις τέτοιες έρευνες δεν μπορείς να κάνεις μια δειγματοληψία η οποία θα είναι απολύτως αντιπροσωπευτική.

Το ίδιο συμβαίνει και για όλα τα άλλα στοιχεία τα οποία είδαμε ότι δεν παίζουν και κανένα ρόλο στις αναλύσεις που έγιναν.

Να πω δυο λόγια για το ερωτηματολόγιο. Ανέφερε η κα Κουγιουμουτζάκη, εγώ να πω δυο στοιχεία: οι περισσότερες ερωτήσεις ήταν κλειστού τύπου ακολουθώντας την κλίμακα ... τετραβάθμια κλίμακα με τις απαντήσεις που βλέπετε «Δεν συμφωνώ καθόλου», «Συμφωνώ ελάχιστα», «Συμφωνώ αρκετά», «Συμφωνώ απόλυτα». Εγώ δεν συμφωνώ καθόλου με το γεγονός ότι λείπει η δυνατότητα της απάντησης «Δεν είμαι βέβαιος, δεν

έχω άποψη». Γιατί εδώ ουσιαστικά είναι σα να εκβιάζεται ο ερωτώμενος ή η ερωτώμενη να πει «Συμφωνώ καθόλου» ή «Συμφωνώ ελάχιστα», «αρκετά» ή «απόλυτα» δηλαδή ή μαύρο και καταμαύρο, ή άσπρο και κάτασπρο. Ενώ υπάρχουν όλες οι μεταξύ τους αποχρώσεις, οι αποχρώσεις του γκρι και όλα τα σχετικά. Αυτό νομίζω ότι έπρεπε να το προσέξει κανείς.

Επίσης επειδή μπήκα στο ερωτηματολόγιο για να δω πως λειτουργούσε αν κάποιος το απαντά, δεν θεωρώ ότι είναι στοιχείο ελευθερίας για τον ερωτώμενο το γεγονός ότι έπρεπε να απαντήσει όλες τις ερωτήσεις για να προχωρήσει στην επόμενη σελίδα. Μπορεί για κάποια δηλαδή να μη θέλω να απαντήσω, γιατί να πρέπει να την απαντήσω και αυτή για να προχωρήσω παρακάτω; Κάποια τέτοια ζητήματα τεχνικά, θα μπορούσε κανείς να τα δει.

Πάμε τώρα στα αποτελέσματα. «Δυσκολίες στην ανάπτυξη των σχέσεων με τους μαθητές και τις μαθήτρές μας», τα αποτελέσματα όπως είπα και νωρίτερα είναι σχεδόν παραπλήσια των εκπαιδευτικών της Δημοτικής Εκπαίδευσης και των νηπιαγωγών. Βέβαια είναι γεγονός ότι στις έρευνες της τελευταίας 20ετίας λίγο πολύ έχουμε παραπλήσιες απαντήσεις από εκπαιδευτικούς πάνω σε θέματα ίδια. Δηλαδή όταν τους ρωτάμε για ίδια θέματα, άσχετα από το αν προέρχονται από τη Δευτεροβάθμια, Πρωτοβάθμια, ή άσχετα αν προέρχονται από διαφορετικές χώρες.

Συνήθως συντείνουν προς μία ίδια άποψη και αυτό μάλλον δείχνει ότι το Σώμα των εκπαιδευτικών κινείται ενιαία. Ας δούμε δύο τρία πράγματα εδώ: υπάρχουν αρκετές ερωτήσεις, οι ερωτήσεις στην αριστερή πλευρά, δεξιά φαίνονται τα ποσοστά που πήραν οι απαντήσεις «Δεν συμφωνώ» έως «Συμφωνώ απόλυτα» και δεξιά βλέπετε και το μέσο όρο των διαφόρων απαντήσεων.

Αυτές τις απαντήσεις εγώ τις ομαδοποίησα σε αυτό που είπε η κα Κουγιουμουτζάκη άξονες, εγώ χρησιμοποίησα τη λέξη «παράγοντες» γιατί θεώρησα ότι αν γινόταν για μια παραγοντική ανάλυση, μπορεί να έβγαινε κάτι τέτοιο. Και τι μπορώ να πω; Ότι αυτοί οι άξονες ή οι παράγοντες είναι τουλάχιστον τρεις όσον αφορά τις δυσκολίες.

Είναι εκείνοι που αφορούν το θεσμικό πλαίσιο και εντάσσω την πίεση χρόνου, το πλήθος των παιδιών, την έλλειψη των υποστηρικτικών

λειτουργιών ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών, τις απαιτήσεις του διοικητικού έργου, της καθημερινές εναλλαγές μέσα στο σχολείο που εμείς έχουμε μόνο στο νηπιαγωγείο τις διδάσκουσες της αγγλικής γλώσσας.

Στο δεύτερο παράγοντα ή άξονα βάζω τα παιδιά και εδώ εντάσσονται τα ποικίλα οικογενειακά θέματα των οικογενειών, τις παρεμβάσεις των γονέων, την αδυναμία επικοινωνία σε άλλη γλώσσα και τη διαφορετική κουλτούρα των παιδιών.

Και μένει μία περίπτωση που θα μπορούσε να συνιστά ένα ξεχωριστό άξονα, τις δικές μου δυσκολίες εγώ ως εκπαιδευτικός. Κάτι που το ξεχνάμε. Πάντα βλέπουμε όλα τα άλλα και δεν βλέπουμε ο ίδιος ο εκπαιδευτικός τι βιώνει και πως αυτό τον επηρεάζει σε οτιδήποτε κάνει. Λες και όλες αυτές οι θεωρίες για επαγγελματική και προσωπική ανάπτυξη, τις έχουμε ξεχάσει. Άρα είναι κι αυτό κάτι σημαντικό.

Εκεί που θα ήθελα να μείνω, είναι το εξής: φαίνεται ότι όσον αφορά την αδυναμία επικοινωνίας σε άλλη γλώσσα και την κουλτούρα των μαθητών που προέρχονται από άλλες χώρες έχουμε περισσότερες δυσκολίες στο νηπιαγωγείο και λιγότερες στο Δημοτική Εκπαίδευση όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα αθροιστικά το «Συμφωνώ» με το «Συμφωνώ απολύτως». Κατά τη γνώμη μου αυτό συμβαίνει διότι όντως τα παιδιά όταν μπαίνουν στην 1^η βαθμίδα του εκπαιδευτικού συστήματος το νηπιαγωγείο ούτε την ελληνική γλώσσα πολύ καλά μπορούν να γνωρίζουν, ούτε την κουλτούρα και διαρκώς εντασσόμενα μέσα σε αυτό το περιβάλλον, γλωσσικό και πολιτιστικό, έρχονται μετά πιο εύκολα στο δημοτικό σχολείο στην 1^η Δημοτικού και αργότερα, για να υπάρχουν λιγότερα προβλήματα στην επικοινωνία και στην πολιτισμική κουλτούρα.

Κάτι άλλο το οποίο είναι πολύ σημαντικό επίσης είναι το εξής: οι απαιτήσεις των γονέων. Δείτε, εδώ έχουμε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό, το ίδιο υπάρχει και στους εκπαιδευτικούς της Δημοτικής Εκπαίδευσης, επεσήμανε πολλά πράγματα η κα Κουγιουμουτζάκη και η κα Μπίμπου, είδαμε και πάρα πολλά πράγματα από την παρουσίαση του Νίκου Χανιωτάκη την Παρασκευή, σχετικά με την έρευνα που αφορά τον εκφοβισμό που υφίστανται οι εκπαιδευτικοί στα σχολεία και έδειξε σε εκείνη την έρευνα ότι έχουμε φοβερό πρόβλημα εκφοβισμού από τους γονείς και μάλιστα ότι αυτό το πρόβλημα μεγιστοποιείται όσο κατεβαίνουμε στην σχολική βαθμίδα. Περισσότερο

δηλαδή υπάρχει στο νηπιαγωγείο, λιγότερο στο Δημοτικό και μιλάμε για ποσοστά 80% που έβγαλε η έρευνα αυτή του κ. Χανιωτάκη.

Σε αντίστιξη με άλλες έρευνες του εξωτερικού που δεν είχαν τέτοια μεγάλα ποσοστά εκφοβισμού των εκπαιδευτικών από τους γονείς. Επειδή το θέμα με ενδιαφέρει και είχα αρχίσει να το ετοιμάζω κι εγώ για μια έρευνα που προτίθεμαι να προχωρήσω στο επόμενο έτος, μίλησα με τον Νίκο Χανιωτάκη πάνω σε αυτό το θέμα και πραγματικά είναι πάρα πολλά στοιχεία που πρέπει κανείς να δει, δηλαδή πάνω σε ποια πράγματα γίνεται αυτός ο εκφοβισμός. Γι' αυτά που συζητήσαμε νωρίτερα.

Είναι για τη βαθμολογία; Είναι για τις γνωστικές ικανότητες ή όχι του παιδιού; Είναι για την κοινωνική του συμπεριφορά μέσα στο σχολείο; Για πράγματα είναι; Διότι αυτό το θέμα σχετικά με τους γονείς θα το δούμε και παρακάτω που λένε οι εκπαιδευτικοί ότι είναι σημαντικός ο ρόλος των γονέων και η σχέση που αναπτύσσουν οι ίδιοι με τους γονείς όσον αφορά τις σχέσεις που θα αναπτύξουν με τα παιδιά. Θα το δούμε παρακάτω.

Εδώ υπάρχουν πάρα πολλά στοιχεία που θα πρέπει κάποιος να δει: παρεμβάσεις – απαιτήσεις γονέων. Ακούστηκαν πολλά και από την κα Μπίμπου και από την κα Κουγιουμουτζάκη, δεν θα έλεγα αγαπητή Φωτεινή τον όρο «παρόμοιοι ρόλοι» παιδαγωγικό ρόλο ασκούν και οι δύο και οι γονείς και οι δάσκαλοι, εγώ θα έλεγα παράλληλους τους ρόλους. Γιατί είναι διαφορετικό το πλαίσιο και διαφορετικά θα πρέπει να λειτουργήσει μέσα εκεί ο καθένας.

Θεωρώ επίσης ότι επειδή οι γονείς σκέφτονται μόνο το παιδί τους, ενώ ο δάσκαλος ο εκπαιδευτικός σκέφτεται όλα τα παιδιά της τάξης και κάθε ένα ξεχωριστά, αμέσως – αμέσως υπάρχουν πολύ μεγάλες διαφοροποιήσεις οι οποίες ενδεχομένως να οδηγούν σε συγκρούσεις.

Βεβαίως ισχύουν όλα αυτά τα ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα που τέθηκαν, θα επισημάνω και ένα άλλο που επηρεάζει πάρα πολύ τις απαιτήσεις, τον ρόλο που ζητούν οι γονείς στο σχολείο. Θεωρώ ότι βρισκόμαστε εδώ και χρόνια έρμαιοι ενός λαϊκισμού ο οποίος προέρχεται από το ίδιο το Υπουργείο. Όταν η φράση είναι «Πρώτα ο μαθητής» και ότι ο μαθητής έχει την πρωτοπορία και πρέπει να ακολουθούμε και τα λοιπά, αντιλαμβάνεστε ότι αν δεν ξεκαθαριστεί τι σημαίνει «Πρώτα ο μαθητής»

δίδεται λανθασμένη εντύπωση στους γονείς και το «Πρώτα ο μαθητής» γίνεται «Πρώτα ο γονέας». Άρα αυτό που θέλω εγώ, καθώς είμαι κηδεμόνας και έχω την επιμέλεια και όλη τη νομική προστασία του παιδιού.

Θυμάμαι πολύ χαρακτηριστικά ότι όταν είχαμε ξεκινήσει το Ολοήμερο νηπιαγωγείο έρχονταν γονείς οι οποίοι ήθελαν να παίρνουν τα παιδιά τους στη 1 η ώρα στις 2 η ώρα και έλεγαν ότι το Ολοήμερο νηπιαγωγείο έγινε για εμάς. Και ξέρετε τι έκανα; Είχα βγάλει μια φωτοτυπία του Νόμου 2525/1997 που ίδρυσε το Ολοήμερο νηπιαγωγείο, το άρθρο 3 και τους έλεγα «Που είστε εσείς;», είστε οι τελευταίοι. Πρώτος λόγος ήταν η αναβάθμιση της προσχολικής αγωγής, όπως την έλεγε τότε. Δεύτερος όρος ήταν η προετοιμασία των παιδιών για το δημοτικό σχολείο. Τρίτος ρόλος ήταν η σμίκρυνση των κοινωνικών και άλλων ανισοτήτων, αντισταθμιστικός. Και τέταρτος και τελευταίος ήταν η υποστήριξη των εργαζομένων γονέων, κοινωνικός.

Εγώ πάντα λέω στους φοιτητές ότι για το σχολείο και για την εκπαίδευση πρώτα είναι ο δάσκαλος, πρώτα είναι ο εκπαιδευτικός. Γιατί αυτός θα δώσει στο μαθητή τον ρόλο, αυτός θα του αναγνωρίσει την αξία, αυτός θα τον κατευθύνει, θα τον προωθήσει, θα τον κινητοποιήσει, θα του δώσει το αίσθημα της αγάπης, της ασφάλειας, της αποδοχής, τη δυνατότητα της έκφρασης κ.ά.

Φίλες και φίλοι για να το πω πολύ απλά: όταν ψάχνουμε να βρούμε ένα σχολείο που θα στείλουμε το παιδί μας, δεν λέμε «έχει καλούς μαθητές», λέμε «θα το στείλουμε εκεί γιατί έχει καλούς δασκάλους». Ή κι εμείς όλοι λέμε «α, πέρασε γιατί είχε καλό δάσκαλο», δεν λέμε «γιατί έχει καλούς συμμαθητές». Και οι καλοί μαθητές κάπως φτιάχνονται και κάπως δημιουργούνται. Και όταν έχουμε μια τάξη με πολύ καλούς μαθητές, πέρα από τα κοινωνικά στοιχεία βέβαια της οικογένειας, κάτι σημαίνει και για τους εκπαιδευτικούς που είχαν τα προηγούμενα χρόνια αυτούς τους μαθητές.

Όταν έχεις έναν εκπαιδευτικό ο οποίος είναι πολύ καλά μορφωμένος και καταξιωμένος, βεβαίως -έρχονται και τα ζητήματα του κύρους που τα είπε η κα Κουγιουμουτζάκη νωρίτερα. Το κύρος του εκπαιδευτικού, ειδικά των χαμηλότερων βαθμίδων έχει μειωθεί. Ένεκα όλων αυτών που είπε και της ανόδου γενικά του εκπαιδευτικού επιπέδου της κοινωνίας. Οπότε εδώ θέλει προσοχή.

Κάτι άλλο το οποίο φαίνεται να υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ των εκπαιδευτικών της Δημοτικής και της προσχολικής είναι αυτό που λέει «Οι καθημερινές απαιτήσεις του διοικητικού έργου στο νηπιαγωγείο», βλέπετε ένα τεράστιο ποσοστό εδώ στο 80% και, που δυσκολεύονται από αυτά τα ζητήματα. Είναι γεγονός ότι οι νηπιαγωγοί δεν είχαν συνηθίσει σε τόση γραφειοκρατική δουλειά και εργασία, αλλιώς τα περίμεναν τα πράγματα και να πούμε και την αλήθεια δεν είχαν και διδαχτεί τόσο πολύ αυτά τα αντικείμενα Διοίκησης της εκπαίδευσης.

Άλλοι παράγοντες είναι οι δημιουργικές και συλλογικές δραστηριότητες, εκπαιδευτικός παράγοντας εδώ είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη των σχέσεων. Προηγούμενα ήταν οι δυσκολίες που τις ομαδοποιήσαμε σε άξονες.

Όσον αφορά το τι επηρεάζει την ανάπτυξη των σχέσεων εδώ έχω κάνει μια ανάλογη ομαδοποίηση: σπουδές και εντάσσω τα σεμινάρια, τα εργαστήρια ή τις παιδαγωγικές σπουδές των εκπαιδευτικών, αλλά και τις επιμορφώσεις. Εκπαιδευτική διάσταση, το τι γίνεται στο σχολείο που είναι οι δημιουργικές και συλλογικές δραστηριότητες, η λειτουργία υποστηρικτικών θεσμών, τα αναλυτικά προγράμματα και ο εσωτερικός Κανονισμός λειτουργίας όπως και τα εργαστήρια δεξιοτήτων -έρχονται στην επόμενη διαφάνεια- και η διοικητική διάσταση την οποία θα τη δούμε παρακάτω. Αλλά να μιλήσω λίγο γι' αυτά τα πράγματα.

Εμένα με προβληματίζει πάρα πολύ το γεγονός ότι έχουμε ένα ποσοστό γύρω στο 64% που λένε ότι «οι παιδαγωγικές σπουδές με βοήθησαν». Δηλαδή το υπόλοιπο 35% γιατί το έχουμε χάσει; Και βέβαια αυτό είναι χαρακτηριστικό ότι το 64% των νηπιαγωγών λέει ότι βοηθήθηκε από τις παιδαγωγικές τους σπουδές, ενώ στην αντίστοιχη ερώτηση απαντά θετικά «Συμφωνώ» και «Συμφωνώ απόλυτα» μόνο το 50% των δασκάλων. Άρα κάτι πρέπει να δούμε στις σπουδές.

Πιθανολογώ ότι επειδή στο πρόγραμμα των Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης υπάρχουν και πάρα πολλά μαθήματα περιεχομένου, δηλαδή κάνουν Μαθηματικά, Φυσική, Γλώσσα για να μπορούν να κάνουν και τη διδασκαλία τους, δεν κάνουν μόνο διδακτική της γλώσσας, ίσως γι' αυτό τον λόγο να μην έχουν τόσα πολλά μαθήματα, να το πω ακραιφνώς, παιδαγωγικής.

«Τα σεμινάρια που έχουμε παρακολουθήσει με προσωπική μου επιλογή» εδώ τώρα κάτι δείχνει αυτό, ότι δεν είναι εκείνα τα οποία προέρχονται από το Υπουργείο. Για δείτε την ερώτηση «επιμορφώσεις που έχω παρακολουθήσει από το οικείο ΠΕΚΕΣ», αυτό δείχνει κάτι. Ότι όπου με ενδιαφέρει εκεί βρίσκω και την ανταπόκριση και όπου έχω ανάγκη πηγαίνω γιατί με ενδιαφέρει και βρίσκω ανταπόκριση.

Και από την άλλη πλευρά ότι όταν τα σεμινάρια και ό,τι γίνεται δεν έχει και ιδιαίτερη επαφή με το πρόβλημα, με αυτό το οποίο πάει να λύσει ή πάει να επιμορφώσει, όταν δεν είναι δηλαδή προσαρμοσμένα στην πράξη, δεν λέω να γίνονται σελεμεντέδες δηλαδή να δίνει συνταγές, αλλά να δίνει ιδέες για το πώς θα κάνεις κάτι πάνω στο θέμα στο οποίο σε επιμορφώνει.

Εκεί υπάρχει ένα ζήτημα, το έχουμε δει και σε άλλες έρευνες που αφορούν και τους υπολογιστές, που αφορούν και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και τα λοιπά που δεν φαίνεται ότι πάντα βοηθούν όλα αυτά. Χρειάζεται μια προσέγγιση και μια αξιολόγηση, αφού μιλάμε για την αξιολόγηση, και των προγραμμάτων σπουδών και των σεμιναρίων που κάνουμε και όλων αυτών, μέχρι να φτάσουμε στην αξιολόγηση αυτού που τα έχει δεχτεί, που θα έχει ενσωματώσει και σε ποιο βαθμό τα έχει ενσωματώσει στην πράξη του την εκπαιδευτική.

Ο τελευταίος άξονας, η τελευταία ομάδα παραγόντων περιλαμβάνει τους δυο τελευταίους παράγοντες αν δηλαδή υποστηρίζονται από το Υπουργείο Παιδείας η δημιουργία σχέσεων μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών και αν η αξιολόγηση θα συμβάλλει σε αυτές τις σχέσεις. Εδώ βλέπουμε απόλυτη άρνηση.

Δηλαδή ούτε το Υπουργείο βοηθάει για να αναπτυχθεί κάτι, ούτε πιστεύει κανείς ότι αξιολογούμενος – αξιολογούμενη θα αναπτύξει καλύτερες σχέσεις. Εδώ νομίζω ότι είναι φανερό, κατ' αρχήν δυο πράγματα τουλάχιστον όσον αφορά την αξιολόγηση. Μια άρνηση, που προφανές είναι ότι μπορεί να έχει κανείς απέναντι σε κάτι το οποίο δεν το γνωρίζει, τον φοβίζεται και έχει κι αυτά τα χαρακτηριστικά τα οποία γνωρίζουμε.

Από την άλλη δείχνει και το ακόλουθο: ότι δεν χρειάζομαι ένα μπαμπούλα από πάνω μου για να κάνω αυτό το οποίο εγώ θεωρώ ότι πρέπει να κάνω. Και γιατί λέω ότι «εγώ θεωρώ ως εκπαιδευτικός ότι πρέπει να

κάνω»; Θα φανεί από τις επόμενες ερωτήσεις και τις απαντήσεις που έχουν δώσει οι νηπιαγωγοί.

Βλέπετε και στο κομμάτι των εργαστηρίων – δεξιοτήτων αν βοηθά τις σχέσεις με τα παιδιά» και βλέπουμε μια άρνηση και σε αυτό μεγάλη. Η δική μου ερμηνεία είναι ότι δεν βοηθάει γιατί αυτά τουλάχιστον στο νηπιαγωγείο που ονομάζονται εργαστήρια δεξιοτήτων τι έχουν κάνει. Έχουν ενσωματώσει θεματικές, τις οποίες ούτως ή άλλως τις κάναμε στο νηπιαγωγείο και τις κάνουμε.

Δηλαδή η θεματική του σώματος γινόταν ανέκαθεν, ήταν από τα πρώτα θέματα που συζητάμε στο νηπιαγωγείο, από τις πρώτες εβδομάδες. Έτσι ξεκινάμε από το να γνωρίσουμε εμάς, την ομάδα μας και τα λοιπά. Αυτά τα οποία έφερε το Υπουργείο για να δείξει συστηματοποίηση της εργασίας του νηπιαγωγείου, δεν ξέρω τι ήθελε να δείξει, είναι κάτι το οποίο δεν επέφερε κάτι καινούργιο όσον αφορά ούτε τις θεματικές και τις γνώσεις, ούτε αφορά και τη διαμόρφωση σχέσεων.

Επίσης στο κομμάτι του διοικητικού πλαισίου του διοικητικού άξονα εντάσσεται η διοικητική πίεση, το είδαμε και νωρίτερα, πόσο δυσκολεύει με το διοικητικό έργο και νομίζω φαίνεται και εδώ. Και βεβαίως στον άξονα του τι έχει σχέση με την εκπαιδευτική διαδικασία αυτό που έδειξε είναι ότι η τηλεεκπαίδευση δημιούργησε πολλά προβλήματα, αναλύθηκαν νωρίτερα από την κα Μπίμπου και κυρίως την κα Κουγιουμουτζάκη, δεν επεκτείνομαι. Είναι γνωστά, τα έχουν δείξει όλες οι έρευνες που έχουν γίνει και στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Ακολουθεί ο τελευταίος παράγοντας που εμένα ερμηνευτικά με μπέρδεψε γιατί μάλλον αυτό είναι μια διαπίστωση παρά ένας παράγοντας, δηλαδή αιτιακός παράγοντας τι κάνει τη σχέση να είναι δύσκολη. Η παιδαγωγική σχέση γίνεται όλο και πιο δύσκολη, αυτό είναι το βασικό πρόβλημα που έχουμε σε όλες τις τάξεις.

Μιλάμε για τάξεις οι οποίες είναι πολυποίκιλες, δεν θέλω να πω μόνο πολυπολιτισμικές για να μην πάει μόνο στο θέμα της διαπολιτισμικότητας, μιλάμε για τάξεις που έχουν πολλές δυσκολίες κυρίως είναι δυσκολίες συμπεριφοράς των παιδιών, θέματα που έχουν σχέση με την οικογένεια γιατί όπως ακούστηκε νωρίτερα και από την κα Μπίμπου έρχονται

αυτά τα πράγματα που ζει ο καθένας από την οικογένειά του μέσα στο σχολείο και εκεί όντως τίθενται πολλά ζητήματα και πρέπει να δούμε πως θα μπορέσουμε πια ενεργώντας όχι μόνο μέσα στο πλαίσιο του σχολείου, αλλά και εκτός σχολείου προς τις οικογένειες για να βοηθήσουμε.

Όχι εμείς ως εκπαιδευτικοί κατ' ανάγκη, γιατί ο δικός μας ρόλος και οι δικές μας γνώσεις είναι συγκεκριμένες, δεν μπορούμε να λύσουμε όλα τα ζητήματα, αλλά θα έλεγα θεσμικά ως Υπουργείο, ως κράτος πως μπορεί να βοηθήσει σε αυτό το χώρο, πως δηλαδή να δώσουμε και οδηγίες στους γονείς. Όλα αυτά χρειάζονται και υποστηρικτικές υπηρεσίες βεβαίως, όλα αυτά χρειάζονται.

Πάμε να δούμε τώρα το επόμενο κομμάτι το οποίο αφορά την επίδραση της ανάπτυξης των επικοινωνιακών σχέσεων. Εδώ νομίζω ότι κρούουμε ανοιχτές θύρες, όλοι αντιλαμβάνονται και γνωρίζουν ότι οι καλές σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών είναι ένα βασικό συστατικό, μάλιστα κατά πολλούς ερευνητές, είναι το κύριο συστατικό του θετικού παιδαγωγικού κλίματος. Αυτό το θετικό παιδαγωγικό κλίμα, που διαμορφώνεται από τις σχέσεις εκπαιδευτικού μαθητών, μαθητών μεταξύ τους, μαθητή με το γνωστικό αντικείμενο και μαθητή με τον χώρο, τους τέσσερις αυτούς παράγοντες, μπορεί να οδηγήσει στην καλή ακαδημαϊκή επίδοση των μαθητών, στην καλή κοινωνική διάσταση της τάξης και όλο αυτό να οδηγεί πάλι στα προηγούμενα, δηλαδή εδώ έχουμε κάτι το οποίο είναι αυτεπίστροφο με τη θετική έννοια. Το ένα καλό φέρνει το άλλο και το επόμενο ενδυναμώνει το προηγούμενο και ούτω καθεξής.

Βλέπετε πόσο θετικά αποτιμούν τις σχέσεις αυτές και για τη μάθηση και τις μεταξύ τους σχέσεις, να, γιατί επόμενα για τη θέση των γονέων. Βλέπετε 87% η ενδυνάμωση εξαρτάται με ουσιαστική επικοινωνία. Η ουσιαστική επικοινωνία θέλει δουλειά και δεν θέλει δουλειά μόνο από τον εκπαιδευτικό, εντάξει εμείς μιλάμε για τον εκπαιδευτικό και σε αυτόν πρέπει να προσφέρουμε ό,τι μπορούμε να προσφέρουμε και να υποστηρίξουμε. Αλλά εξαρτάται και από τον γονέα.

Δεν μπορεί, όπως ακούστηκε νωρίτερα, να έρχεται ο γονέας ο οποίος τα ξέρει όλα, είδατε πολλές χαρακτηριστικές καταστάσεις που έθιξε ο Νίκος Χανιωτάκης προχθές, με γελοιογραφίες, με περιστατικά. Και εγώ έχω

συλλέξει κάποια τέτοια πράγματα τα οποία τελικά με οδήγησαν να ασχοληθώ με το θέμα.

Δεν μπορεί να έρχεται ο γονέας και να μη ξέρει -γιατί δεν ξέρει- ούτε σε ποιο χώρο μπαίνει, ποιες είναι εδώ οι καταστάσεις, ποιο είναι το πλαίσιο, ποιοι είναι οι σκοποί, ποια είναι η δυναμική της ομάδας και ούτω καθεξής. Θα σας πω ένα πολύ απλό παράδειγμα: έρχεται ο γονέας και λέει «δεν θέλω το παιδί μου να κάθεται με τα ξένα». Εκεί πρέπει να του εξηγήσεις ότι «εδώ δεν έχουμε τέτοια πράγματα, όλα τα παιδιά τα βλέπουμε ισότιμα, είναι σκοπός του σχολείου να μπορούν να συνυπάρχουν άνθρωποι από διαφορετικούς πολιτισμούς» και τα λοιπά.

Χρειάζονται πάρα πολλές λειτουργίες να γίνουν. Κάποια στιγμή το Υπουργείο Παιδείας είχε βγάλει έναν οδηγό προς όλους τους γονείς, δεν μοιράστηκε ποτέ. Κι αν μοιράστηκε, ήταν σε λίγα αντίτυπα. Πρέπει να τεθούν όροι. Εγώ είμαι αντίθετος σε αυτό που λέμε ανοίγω διάπλατα τις πόρτες του σχολείου. Είμαι υπέρ της άποψης ότι οι πόρτες πρέπει να είναι ελεγχόμενα ανοιγόμενες, με βάση τους σκοπούς για τους οποίους τις ανοίγω, με βάση τη μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί, με βάση τους ανθρώπους που θα συζητήσουμε μαζί.

Βεβαίως και πρέπει να είναι ανοιχτές. Αλλά όχι όμως διάπλατα και χωρίς όρια και χωρίς κάποιες προοπτικές, τι θέλουμε να κάνουμε όλοι μαζί.

Δεν είναι δυνατό ο γονέας στο σπίτι να βρίζει τον εκπαιδευτικό ή να μιλάει υποτιμητικά γι' αυτόν. Έρχονται τα παιδάκια του νηπιαγωγείου και τα λένε, που ξέρετε ότι είναι πολύ αυθόρμητα. Αυτά είναι βασικά ζητήματα.

«Τι πιστεύετε ότι μπορεί να βοηθήσει;» Εδώ έχω χωρίσει δυο παράγοντες, δυο άξονες. Ο ένας είναι εκείνος ο οποίος αφορά τον εκπαιδευτικό και ο άλλος είναι εκείνος που αφορά τους θεσμούς, το σχολείο και το Υπουργείο. Στον εκπαιδευτικό εντάσσω την ενδυνάμωση και τη θετική ενίσχυση των μαθητών από τον ίδιο, προφανώς από τον ίδιο. Τα προγράμματα που θα δουλέψουν μαζί, ποια θέματα μπορούν να τους ενδιαφέρουν, τη διάθεση περισσότερου χρόνου για συζήτηση και για κάτι άλλο. Και για επιλογές από τους μαθητές. Τι θέλετε να μάθουμε πάνω σε αυτό, όσο βέβαια μας δίνει τη δυνατότητα και το αναλυτικό πρόγραμμα.

Γιατί στο νηπιαγωγείο είναι πολύ πιο ελεύθερο το αναλυτικό πρόγραμμα, αλλά στο δημοτικό σχολείο είναι προφανές ότι υπάρχουν συγκεκριμένοι στόχοι και μάλιστα στόχοι ανά διδακτική ενότητα, οπότε πρέπει να τους καλύψεις να τους επιτύχεις, για να προχωρήσει και παρακάτω.

«Τον περισσότερο χρόνο για δραστηριότητες καλλιτεχνικές και αυτοέκφρασης», εδώ θα ήθελα να πω επειδή είναι ίδια τα ποσοστά και με τους εκπαιδευτικούς της Δημοτικής Εκπαίδευσης μην περιμένετε φίλες και φίλοι δασκάλες και δάσκαλοι να κάνουν καλλιτεχνικά τα παιδιά ή μουσική μόνο την ώρα της θεατρικής αγωγής, ή μόνο της μουσικής. Μπορείτε και εσείς, εντάσσοντας μέσα στο μάθημά σας. Είναι Γλώσσα; Να βάλετε ένα τραγούδι. Να το μάθετε. Δεν είναι κακό. Μου φαίνεται πάρα πολύ μεγάλο λάθος που σε πάρα πολλά τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης έχουν καταργηθεί τα μαθήματα -προς τους φοιτητές εννοώ- της Μουσικής, που αυτά είναι βασικά μαθήματα. Δηλαδή αν δεν υπάρχει εκείνη τη χρονιά ή αργήσει να έρθει ο μουσικός, δεν θα κάνουν μουσική; Απλά πράγματα, που και το μάθημα να ζωογονείς και τις σχέσεις διαμορφώνεις.

Και βέβαια διαμόρφωση των κανόνων της τάξης μαζί με τα παιδιά, τα γνωστά αυτά που ξέρουμε όλοι. Στο θεσμικό κομμάτι, τη συμβουλευτική υποστήριξη του εκπαιδευτικού, αυτό που έλεγα και νωρίτερα. Δεν είναι να έχουμε ψυχολόγο μόνο για τα παιδιά, ή υποστηρικτικό προσωπικό γενικότερα, χρειάζεται και ο ίδιος ο εκπαιδευτικός υποστήριξη ειδικά από τη στιγμή που διαγνώσκουμε ότι μέσα στη σχολική τάξη και στο σχολικό περιβάλλον εμφανίζονται τόσα προβλήματα. Για να μπορέσει να τα διαχειριστεί, θα πρέπει και ο ίδιος να είναι ισχυρός, να υπάρχει μια σταθερότητα.

Ύπαρξη υποστηρικτικών δομών και ένα μεγάλο προβληματισμό που μπορώ να εκφράσω είναι ότι έχουμε -το ξέρετε καλύτερα από εμένα- πάρα πολλές χιλιάδες προσλήψεις για παράλληλη στήριξη, που σημαίνει ότι έχουμε πάρα πολλά παιδιά για τα οποία έχει εγκριθεί η παράλληλη στήριξη και έχουμε και πολλά άλλα για τα οποία δεν έχει εγκριθεί η παράλληλη στήριξη και έχουμε ιδιωτική ή οτιδήποτε άλλο.

Αυτά τα ζητήματα είναι πολύ σημαντικά μέσα σε μια τάξη και μέσα στη δυνατότητα του εκπαιδευτικού να προχωρήσει στην συμπεριληπτική εκπαίδευση.

Στο θεσμικό στοιχείο είναι αυτό, η συμβουλευτική υποστήριξη των μαθητών και πάμε στην επόμενη διαφάνεια που στο θεσμικό στοιχείο μπορούμε να βάλουμε τις τακτικές διδασκαλίες, παρεμβάσεις από συντονιστή στην τάξη -εδώ θα επανέλθω- και στο εκπαιδευτικό άξονα τι κάνει ο εκπαιδευτικός. Γιατί είπα ότι στο θεσμικό εντάσσω όλα όσα είναι πέρα του εκπαιδευτικού, δεν μπορεί ο ίδιος να φέρει ψυχολόγους για παράδειγμα, αυτά πρέπει να είναι οργανωμένα και διαμορφωμένα από το κράτος.

Όμως τα άλλα είναι στοιχεία που μπορεί να κάνει ο ίδιος, τον διάλογο, τον χρόνο, τη συνεργασία με εκπαιδευτικούς, παρακολούθηση σεμιναρίων, οργάνωση των εξωσχολικών δραστηριοτήτων οι οποίες είναι εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Πολλές φορές νομίζουμε ότι πάμε μια εκδρομή μόνο για να χαζέψουμε ή να χαρούμε. Βεβαίως είναι και η χαρά, είναι και η εκπαίδευση, η μάθηση και όλα τα σχετικά.

Οι περισσότερες επαφές με τους γονείς των μαθητών – μαθητριών, πάλι επανέρχεται. Να μείνουμε λίγο στο κομμάτι του συντονιστή και της συντονίστριας. Εδώ είδα μια μεγάλη διαφορά μεταξύ των εκπαιδευτικών της Δημοτικής Εκπαίδευσης και της Προσχολικής Εκπαίδευσης, στο ίδιο ερώτημα «Αν θεωρούν ότι οι τακτικές διδασκαλίες παρεμβάσεις από το συντονιστή μέσα στην τάξη θα βοηθήσουν την ανάπτυξη σχέσεων» οι νηπιαγωγοί σε ποσοστό 40% συμφωνούν. Αντίθετα αυτό το ποσοστό είναι μόνο 18% στους εκπαιδευτικούς της Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Τι γίνεται εδώ; Δυσκολεύομαι να βρω μια πειστική ερμηνεία. Δεν ξέρω, το μόνο που θα μπορούσα να υποθέσω είναι το εξής, γνωρίζοντας τουλάχιστον και την επαρχία: επειδή οι νηπιαγωγοί είναι λιγότερες - χρησιμοποιώ το θηλυκό γιατί είναι το κυρίαρχο φύλο- έχουν μια πιο κοντινή προσωπική, διαπροσωπική σχέση με τη συντονίστρια. Ενώ στο κομμάτι της Δημοτικής Εκπαίδευσης είναι προφανές ότι κάθε συντονιστής έχοντας πολλά σχολεία έχει και πολλούς εκπαιδευτικούς για να δει και ίσως εκεί δεν υπάρχουν οι ίδιες καταστάσεις γνωριμίας, οικειότητας. Δεν ξέρω, κάνω μια υπόθεση όπως γνωρίζω τα πράγματα από την επαρχία σας ξαναλέω, με όλους αυτούς τους περιορισμούς.

Θα ήθελα όμως εάν κάποιος φίλος ή κάποια φίλη νηπιαγωγός δασκάλα έχει μια άποψη γι' αυτό, γι' αυτή τη διαφορά δηλαδή, να μας την

καταθέσει. Και βεβαίως και όλοι οι υπόλοιποι που συμμετέχουν σήμερα εδώ σε αυτή τη συνάντηση.

Πάμε παρακάτω και να κλείνουμε σιγά - σιγά, να, ένα αποτέλεσμα το οποίο είναι παραπλήσιο με αυτό που έδειξε νωρίτερα και η κα Κουγιουμουτζάκη για τις απόψεις των εκπαιδευτικών της Δημοτικής Εκπαίδευσης. Τα ίδια ποσοστά είναι λίγο πολύ όσον αφορά τη Δημοτική Εκπαίδευση θεωρείται ότι η οικογένεια παίζει το σημαντικότερο ρόλο και έρχεται δεύτερος ο εκπαιδευτικός της τάξης, αλλά αν δεν κάνουμε μια στατιστική σύγκριση για να δούμε δηλαδή αν αυτή η διαφορά 857 εδώ, με 834 νομίζω στο δείγμα των εκπαιδευτικών της Δημοτικής Εκπαίδευσης αν είναι στατιστικώς σημαντική, δεν μπορούμε να λέμε ότι έχουμε σαφή διαφορά.

Νομίζω ότι έχουμε σαφή ομοιότητα και εδώ το ότι βάζουν τον εαυτό τους ως έχουν μεγάλη ευθύνη στη διαμόρφωση του κλίματος, δείχνει ότι αναλαμβάνουν την ευθύνη. Δεν ευθυνόφοβοι όπως προσπαθεί χρόνια τώρα να μας δείξει το ΥΠΕΠΘ και τα παπαγαλάκια της ενημέρωσης – παραπληροφόρησης. Δείχνουν ότι είναι συνειδητοποιημένοι και αυτό συνάδει με έρευνες που έχουμε κάνει και στην Ελλάδα με τον Θοδωρή Ελευθεράκη που αφορούν τα κίνητρα επιλογής του επαγγέλματος, που δείχνουν ότι είναι η αγάπη για τα παιδιά, είναι η διάθεση να ασχοληθούν με αυτά, είναι η αγάπη για το έργο.

Άρα οι ηθικές αυτές -όπως εμείς τις ονομάσαμε- αξίες, τα ηθικά κίνητρα και όχι άλλα η ευκολία των σπουδών, η ευκολία του διορισμού ή οτιδήποτε άλλο. Θεωρώ ότι αυτό είναι ένα πάρα πολύ σημαντικό στοιχείο.

Σαφέστατα δεν ξεχνούν το πλαίσιο, αυτά που έλεγαν οικογένεια και όλα τα σχετικά και βεβαίως δεν ξεχνάμε ότι αυτό που λέμε στην παιδαγωγική θεωρία έχει άμεση εφαρμογή με την πράξη. Τι; Ότι κάθε σχολική ομάδα είναι διαφορετική και ενδέχεται να διαμορφώνονται διαφορετικές σχέσεις.

Γιατί ανάλογα με τη διαφορετικότητα της ομάδας πολλές φορές προσαρμόζεται και η συμπεριφορά του εκπαιδευτικού, έχουμε και διαφορά στη συμπεριφορά του εκπαιδευτικού και βλέπουμε μάλιστα ότι μέσα στο ίδιο σχολικό έτος αλλάζουν αυτά τα πράγματα. Μπορεί να ξεκινήσεις αρνητικά και να πας πολύ θετικά, αυτό το οποίο θέλουμε όλοι.

Η ικανοποίηση από τις σχέσεις που έχουν αναπτυχθεί. Ζήτησα από την Ελίνα Τσιρόγκα για τις αναλύσεις όλες που παρουσιάστηκαν να δούμε αν υπάρχουν σχέσεις αιτιακές μεταξύ των ετών υπηρεσίας, παλιές δηλαδή νηπιαγωγοί και καινούργιες νηπιαγωγοί και της υπηρεσίας τους για δεύτερη χρονιά στην ίδια τάξη. Φάνηκε ότι τα χρόνια προϋπηρεσίας δεν επηρεάζουν καθόλου τις απόψεις τους, αυτές που εκτέθηκαν νωρίτερα σχετικά με τις σχέσεις μεταξύ αυτών και των παιδιών.

Αντίθετα μόνο σε δυο περιπτώσεις, στην ικανοποίηση των σχέσεων που βιώνουν, στην ικανοποίηση από τις σχέσεις που έχουν βιώσει, εδώ μόνο εμφανίστηκε μια μικρή αλλά στατιστικώς σημαντική σε χαμηλό επίπεδο 0,5% διαφορά, μεταξύ εκείνων οι οποίες επαναλάμβαναν για δεύτερη φορά τη διδασκαλία στην ίδια τάξη και των άλλων νηπιαγωγών που πήγαιναν για πρώτη φορά στην τάξη. Εκείνες οι νηπιαγωγοί οι οποίες επαναλάμβαναν για δεύτερη χρονιά την ίδια τάξη είχαν μεγαλύτερη ικανοποίηση από τις σχέσεις που είχαν αναπτυχθεί και θεωρούσαν ότι είχαν πετύχει να υλοποιήσουν περισσότερες συλλογικές δράσεις από τις νηπιαγωγούς που λειτουργούσαν για πρώτη χρονιά στην τάξη αυτή. Λογικό νομίζω και αναμενόμενο, καθώς εννοείται ότι γνώριζαν τα παιδιά, είχαν ήδη δημιουργηθεί σχέσεις από την προηγούμενη χρονιά και έτσι μπορούσαν να προχωρήσουν ακόμη παραπάνω.

Θετικό το είδαμε και στην περίπτωση των εκπαιδευτικών της Δημοτικής Εκπαίδευσης, ότι με όλες τις δυσκολίες που γράφουν και οι δυο ερωτήσεις, λένε ότι ναι, πετύχαμε. Πετύχαμε σε μεγάλο ποσοστό είμαστε ικανοποιημένοι. Έκανε κάποιες αναλύσεις η κα Κουγιουμουτζάκη, εγώ θα θέσω και δυο άλλα ερωτήματα: τελικά, μήπως εδώ έχουμε αυτό που λέμε ο φόβος του ερωτώμενου προ του ερωτηματολογίου και του ερωτούντος; Δηλαδή μήπως μας απαντούν αυτό που σκέφτονται ότι θέλουμε να ακούσουμε;

Μήπως για να νιώσουν ασφάλεια -έχουμε και αξιολόγηση- απαντούν αυτό το πράγμα που είμαστε πολύ ικανοποιημένοι και τα πετύχαμε όλα; Για να φανεί ότι είμαστε επαρκείς; Το βάζω κι αυτό ως ένα ερώτημα. Βεβαίως όλα αυτά, όπως είπε από την αρχή η κα Κουγιουμουτζάκη μπορούν να συνδυαστούν με μια ποιοτική έρευνα, με συνεντεύξεις και τα λοιπά για να μπορέσουμε να δούμε και σε μεγαλύτερο βάθος το τι γίνεται.

«Σημειώστε τις σημαντικότερες λέξεις που θεωρείτε καθοριστικές» μια ανοιχτή ερώτηση. Βλέπουμε εδώ μια λίστα λέξεων και τα λοιπά. Εγώ έκανα μια ομαδοποίηση ακολουθώντας τη λογική δηλαδή της ανάλυσης περιεχομένου και έφτιαξα με αυτές τις λέξεις τρεις θεματικές κατηγορίες, δηλαδή μπορώ να χωρίσω τις λέξεις που αναφέρονται εδώ σε τρεις ομάδες: σε εκείνη που αφορά τα συναισθήματα, σε εκείνη που αφορά τον τρόπο λειτουργίας της τάξης και εκείνη που αφορά τα στοιχεία του ίδιου του εκπαιδευτικού.

Έτσι λοιπόν στην ομάδα «Συναισθήματα» βάζω τις λέξεις: αγάπη, αγάπη με γονείς, αγκαλιά, εκτίμηση, αλληλοεκτίμηση, καλοσύνη, συμπάθεια, σεβασμός, αγκαλιά, ασφάλεια, εμπιστοσύνη.

«Στον τρόπο λειτουργίας της τάξης» στην άλλη θεματική κατηγορία εντάσσω τις λέξεις: συνεργασία, συζήτηση, επικοινωνία, δικαιοσύνη, ενεργητική ακρόαση, συνέπεια, κανόνες, διάλογος, όρια, ελευθερία, έκφραση απόψεων, επιβράβευση, ισότητα, ενθάρρυνση.

Και σε εκείνα που κατά τη γνώμη μου αφορούν τα στοιχεία του εκπαιδευτικού είναι: κατανόηση, ενσυναίσθηση, αποδοχή, ενδιαφέρον, υπομονή, ηρεμία, σταθερότητα, χιούμορ, βοήθεια, γνώσεις, φιλικότητα, καλή διάθεση θετική διάθεση, επιμονή, ευθύνη, νιάξιμο, θέληση, οικειότητα, υπευθυνότητα, ευελιξία, αφοσίωση. Βλέπουμε ότι υπάρχουν λέξεις που έχουν ισχυρούς κώδικες ηθικής δέσμευσης ως προς αυτό που κάνουν.

Πάμε και στην τελευταία μας διαφάνεια, που εκεί σε μια άλλη ανάλογη ερώτηση ζητήθηκε να χαρακτηρίσουν τις σχέσεις με τους μαθητές και τις μαθήτριες. Εκεί λειτουργώντας παρόμοια με την προηγούμενη περίπτωση χώρισα τρεις θεματικές κατηγορίες εντάσσοντας τους όρους τις λέξεις που αναφέρονται σε συναισθηματικές διατυπώσεις ως χαρακτηρισμοί των σχέσεων: αγάπης, εμπιστοσύνης, ειλικρινείς, φιλικές, τρυφερές, σεβασμού, ζεστές, χαρούμενες, ευχάριστες, διασκεδαστικές, στοργής, ήρεμες, σε λειτουργικές διατυπώσεις με την έννοια πως γινόταν η διαδικασία -αναφέρεται περισσότερο στη διαδικασία των σχέσεων, έτσι το συνέλαβα- και εδώ εντάσσω τις λέξεις: συνεργασίας, υποστηρικτικές, εποικοδομητικές, επικοινωνιακές, αλληλεπίδρασης, κατανόησης, ανατροφοδότησης, παραγωγικές, αμφίδρομες, συνεπείς, αλληλοβοήθειας, αποδοτικές, βοηθητικές και τις τελολογικές δηλαδή και με βάση το τελικό αποτέλεσμα ως

σχέσεις ουσιαστικές, αληθινές, καλές, ενδιαφέρουσες, δυναμικές, όμορφες, αποτελεσματικές, δίκαιες, έντονες, αρμονικές, εξαιρετικές και τα λοιπά.

Τι μας λείπει εδώ; Μας λείπει το εξής από τα δεδομένα που έχουμε, θα μπορούσε να γίνει στην πορεία μια ανάλυση: σε αυτούς τους τρεις θεματικούς άξονες, σε αυτές τις τρεις θεματικές κατηγορίες είτε σε αυτή τη διαφάνεια, είτε και στην προηγούμενη, να δούμε πόσες εντάσσονται ανά θέμα -η κάθε λέξη αποτελεί ένα θέμα- στην κάθε κατηγορία για να δούμε ποιες είναι εκείνες οι θεματικές κατηγορίες που αποδίδουν περισσότερο τον χαρακτηρισμό συναισθηματικές, λειτουργικές διατυπώσεις, τελολογικές και ούτω καθεξής.

Επισημαίνω ότι το σύνολο σχεδόν των λέξεων είναι θετικές. Υπάρχουν μόνο οι εξής αρνητικές λέξεις, αρνητικοί χαρακτηρισμοί: δύσκολες, απαιτητικές, κουραστικές, ελλιπείς, πειστικές, ανεπαρκείς. Πόσες. Έξι λέξεις μέσα σε όλες τις άλλες και αν τις βρείτε μέσα εδώ στη διαφάνεια θα δείτε ότι έχουν και πολύ μικρούς αριθμούς γιατί οι μπάρες αποδίδουν αριθμούς, πολύ μικρή συχνότητα θα το λέγαμε διαφορετικά.

Κλείνοντας με ένα τελικό συμπέρασμα βλέπουμε ότι οι νηπιαγωγοί αντιλαμβάνονται αφ' ενός τη σημαντικότητα των σχέσεων, αφ' ετέρου τις δυσκολίες που υπάρχουν. Αναγνωρίζουν τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν αυτές τις σχέσεις και θέλουν να συνεχίσουν να διαμορφώσουν -λέω να συνεχίσουν, γιατί από ό,τι φάνηκε είναι ήδη σε ένα μεγάλο βαθμό ικανοποιημένες από αυτές τα οποία έχουν καταφέρει μέσα σε αυτό το δύσκολο πλαίσιο, με όλους τους όρους της δυσκολίας που αναφέρθηκαν νωρίτερα και από την κα Μπίμπου και από την Κουγιουμουτζάκη και θέλουμε μια ισχυρή υποστήριξη προς αυτή την κατεύθυνση επιμορφωτική, ουσιαστική και όχι έντονα παρεμβατική με απαξιωτικούς τρόπους και με αρνητικούς τρόπους και χαρακτηρισμούς από το θεσμικό πλαίσιο. Καλύτερα να υποστηριχθούν θεσμικά, παρά να εκφοβίζονται θεσμικά οι εκπαιδευτικοί.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας και πιστεύω να μπορώ να απαντήσω σε ερωτήσεις, παρατηρήσεις και αντιρρήσεις που θα διατυπωθούν.

Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ: Εμείς ευχαριστούμε και τον κ. Οικονομίδη για την πολύ ενδιαφέρουσα εισήγησή του, να πω βέβαια πριν προχωρήσω στις

ερωτήσεις ότι είχε απόλυτο δίκιο στην παρατήρηση που έκανε σχετικά με τα ερωτηματολόγια, ευτυχώς τα ερωτηματολόγια της ΔΟΕ έχουν φύγει προς τους εκπαιδευτικούς ακριβώς με τη διατύπωση το ένα πανελλαδική διατύπωση των απόψεων των εκπαιδευτικών του Δημοτικού για τις δυσκολίες και τις δυνατότητες που υπάρχουν στην ανάπτυξη των σχέσεων των εκπαιδευτικών και το άλλο πανελλαδική αποτύπωση των απόψεων των νηπιαγωγών για τις δυσκολίες και τις δυνατότητες. Επομένως κάποια αστοχία πιθανό να έχει γίνει σε κάποια μεταφορά των διαφανειών, γιατί όντως θα ήταν πραγματικά ατυχές το να έχουμε μια τέτοιου είδους αντίληψη για το τι εστί Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Επίσης επειδή έχει τεθεί ένα ερώτημα μέσα σε αυτά τα οποία έχουν υποβληθεί, να το απαντήσω πριν και το είδα και αλλού να παρατηρείται και επειδή προφανώς πήραν αφορμή οι συνάδελφοι και από την προηγούμενη εκδήλωση και από τη σημερινή, για το αν θα πρέπει η ΔΟΕ να κάνει μια έρευνα σχετικά με το burn out των εκπαιδευτικών.

Ήδη έχει γίνει αυτό και μάλιστα υπήρξε μια πολύ μεγάλη ανταπόκριση από πάρα πολλούς εκπαιδευτικούς, κρίμα αν κάποιοι δεν το αντιλήφθηκαν στα σχολεία τους και δεν απάντησαν, δεν συμμετείχαν σε αυτή την έρευνα. Παρουσιάστηκαν τα πορίσματα αυτής της έρευνας στο Συνέδριο της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας μαζί με την Παγκύπρια Οργάνωση Ελλήνων Δασκάλων από τις 2 μέχρι τις 5 Ιανουαρίου φέτος στην αρχή του χρόνου στην Αλεξανδρούπολη. Τα ερευνητικά δεδομένα παρουσιάστηκαν από τον κ. Γιώργο Ανδρουλάκη Καθηγητή του Πανεπιστημίου της Πάτρας και είχαμε πολύ ενδιαφέρουσες εισηγήσεις τόσο από Κύπριους Καθηγητές, όσο και από τους δικούς μας εδώ τον Νίκο Φωτόπουλο, τον Περικλή Παυλίδη, τον Θανάση Καραφίλη που είχαμε πολύ ενδιαφέρουσες παρουσιάσεις σε αυτή την εκδήλωση.

Πρόκειται μόλις τελειώσει η διαδικασία της ολοκλήρωσης του κομματιού που μπορεί να οδηγήσει σε έκδοση, να εκδοθούν τα αποτελέσματα αυτά και να παρουσιαστούν με ένα εκτενή τρόπο, γιατί θεωρούμε ότι είναι ένα πολύ βασικό όπλο στο οπλοστάσιο της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας στη διεκδίκηση του καλύτερου σχολείου που όλοι έχουμε ανάγκη.

Μετά από αυτά τα εισαγωγικά να προχωρήσω στις ερωτήσεις οι οποίες έχουν διατυπωθεί. Υπάρχει ένα ερώτημα συγκεκριμένα για την κα Μπίμπου, ξεκινάω με αυτό -και όλα τα άλλα απευθύνονται σε όλους- και φυσικά ποιος άλλος θέλει να πάρει τον λόγο και να απαντήσει, μπορεί να το κάνει.

«Πως διατηρώ μια σταθερή σχέση με ένα παιδί που έχει έντονες ψυχικές διακυμάνσεις εντός και εκτός της τάξης. Κάποιες φορές είμαι υποστηρικτική, δηλαδή του μιλάω και του εξηγώ. Ενώ άλλες φορές δεν είναι σε θέση να ακούσει κανέναν και έτσι βάζω όρια», λέει η συνάδελφος που θέτει το ζήτημα αυτό. Κυρία Μπίμπου το σχόλιό σας.

I. ΜΠΙΜΠΟΥ – ΝΑΚΟΥ: Νομίζω ότι πολύ εύστοχη είναι η ερώτηση και νομίζω ότι ο τρόπος με τον οποίο φαίνεται να ανταποκρίνεται η εκπαιδευτικός και μόνο ο προβληματισμός για το ποια είναι η θέση της στη σύνδεσή της με ένα παιδί που έχει ψυχικές δυσκολίες και το ενδιαφέρον και η κινητοποίηση και όχι ο αποκλεισμός του, δηλαδή να δεχτεί ότι «εγώ δεν μπορώ να κάνω τίποτα», είναι πολύ σημαντικός.

Χρειάζεται αυτή η σταθερότητα και η συνέπεια και νομίζω ότι δεν είναι μόνο του εκπαιδευτικού της τάξης. Νομίζω ότι είναι πολύ σημαντικό αυτό που τόνισα, όπως και για το burn out, δεν θεωρώ ότι εξαντλούμαστε, ότι νιώθουμε απροσωποποίηση, νιώθουμε πολύ κουρασμένοι και αυτό το πράγμα είναι κάτι που το κουβαλάμε μόνο ατομικά. Είναι κάτι το οποίο έρχεται και παγιώνεται και χτίζεται και με βάση τι είδους άλλες σχέσεις συνεργασίας έχουμε.

Οπότε με αυτή την έννοια η συνεργασία με ένα ψυχολόγο, η συζήτηση μέσα στο Σύλλογο των υπολοίπων δασκάλων ή και με τις άλλες ειδικότητες, η δυνατότητα συνεργασίας στο βαθμό που υπάρχει με ένα γονέα, βασικά χρειάζεται μια συνέπεια και μια σταθερότητα.

Προφανώς και τα όρια είναι πάρα πολύ βοηθητικά, δηλαδή πάρα πολύ σημαντικό είναι τα όρια και πολλές φορές έχουμε δει παιδιά τα οποία τους βοηθάει πάρα πολύ το να έχουν οριοθέτηση. Αλλά η οριοθέτηση δεν είναι να βγει το παιδί έξω από την τάξη, ούτε το να πάει στο διευθυντή του σχολείου. Δηλαδή παίζει πολύ μεγάλη σημασία ο τρόπος με τον οποίο βάζουμε τα όρια και πως συνοδεύονται τα όρια αυτά από αυτή τη

συναισθηματική διαθεσιμότητα που έχει ο κάθε εκπαιδευτικός, που πάλι λέω μπορεί κάποιες φορές να μην την έχει, μπορεί να είναι πολύ κουρασμένος για να την κάνει. Αλλά πάντα υπάρχει χρόνος για να γυρίσει πίσω και να συνδεθεί με το παιδί και να εξηγήσει τι ακριβώς γίνεται. Ευχαριστώ πολύ.

Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ: Εμείς ευχαριστούμε. Υπάρχει κάποιο άλλο σχόλιο από τους εισηγητές μας ή να προχωρήσω στο επόμενο; Προχωράω στο επόμενο, «Θεωρείτε ότι θα πρέπει να γίνουν κάποιες αλλαγές σε κάποια σημεία του περιεχομένου του αναλυτικού προγράμματος προκειμένου να αναπτυχθούν σχέσεις μάθησης και συνεργασίας μεταξύ του εκπαιδευτικού και των μαθητών;». Είναι γενικό το ερώτημα όποιος θέλει παίρνει τον λόγο.

Φ. ΚΟΥΓΙΟΥΜΟΥΤΖΑΚΗ: Δεν το έχω στο Παιδαγωγικό, δεν ξέρω αν είναι θέμα περιεχομένου, προφανώς η γνώση μετράει. Αν μείνω στο επιχείρημα που έθεσα πριν ότι έχει υποβιβαστεί η ακαδημαϊκή γνώση, ίσως μια επιστροφή όχι σε τεχνικές διδασκαλίας και όχι στη διαθέσιμη τρέχουσα γνώση, αλλά στη βασική και δεν αναφέρομαι στο basic knowledge, στην ανάδειξη της σημασίας των γνωστικών αντικειμένων.

Δεν μπορώ να μπω στη λεπτομέρεια του τι θα χρειαζόταν περιεχομενικά, σίγουρα θα πρέπει να μειωθεί η πίεση που αισθάνονται οι εκπαιδευτικοί από το εντατικό πρόγραμμα, γιατί αυτό φάνηκε ότι είναι εξαιρετικά απαιτητικό, άρα είναι ένα κομμάτι που έχει να κάνει με την οργάνωση του αναλυτικού προγράμματος και από την άλλη και το περιεχόμενο δεν είμαι σε θέση να σας πω τι θα μπορούσε να είναι, αλλά σίγουρα να αφαιρέσει γνώσεις που φαίνονται να είναι απλώς επίκαιρες και να πάμε λίγο στα πιο ισχυρά.

Δεν ξέρω αν απάντησα, αν κάλυψα την ερώτηση. Αυτό που μου έρχεται πρόχειρα στο μυαλό μου απάντησα, αλλά ο κ. Οικονομίδης ενδεχομένως ως παιδαγωγός.

Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ: Πολύ σωστά το έθεσε η κα Κουγιουμουτζάκη, υπάρχει πάντα μια διάσταση μεταξύ του αναλυτικού προγράμματος το οποίο όσο ανεβαίνουμε στις σχολικές βαθμίδες είναι και πιο απαιτητικό και όσο περνάνε τα χρόνια, δηλαδή τα καινούργια προγράμματα πάντα είναι πιο απαιτητικά από τα προηγούμενα. Οι δάσκαλοι που κάνουν 5^η και 6^η

Δημοτικού Φυσική και Μαθηματικά για παράδειγμα, το ξέρουν πολύ καλά αυτό αν σκεφτούν ποια ήταν η ύλη πριν κάποια άλλα χρόνια.

Η αλήθεια είναι ότι υπάρχει πάντα μια διάσταση μεταξύ του αναλυτικού προγράμματος και των απαιτούμενων στόχων και των δυνατοτήτων που έχεις να αναπτύξεις σχέσεις. Γιατί αυτά, η ανάπτυξη σχέσεων όπως είπε η κα Μπίμπου νωρίτερα, θέλουν χρόνο δεν γίνονται έτσι. Όπως φάνηκε από την προχτεσινή παρουσίαση που αφορούσε τις συνεργατικές μορφές διδασκαλίας στο σχολείο, όλοι οι εκπαιδευτικοί έλεγαν... Σας θυμίζω βασικές απαντήσεις ότι «ναι μεν τις θεωρούμε πολύ σημαντικές, ότι ναι μας παίρνουν χρόνο, ότι ναι θεωρώ ότι με τις παραδοσιακές μορφές διδασκαλίας κατακτούν περισσότερο τους γνωστικούς στόχους και με τις άλλες, όλα τα άλλα».

Μην ξεχνάμε φίλες και φίλοι ότι και η ανάπτυξη της κοινωνικότητας, η κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη είναι και αυτή στόχος του σχολείου. Δεν είναι μόνο δηλαδή αυτοί οι στόχοι των διδακτικών ενοτήτων ή όσοι υπάρχουν στο πρόγραμμα και αφορούν μόνο τα μαθήματα. Στο πρόγραμμα των νηπιαγωγείων υπάρχει ολόκληρο κομμάτι που αφορά την προσωπική ανάπτυξη. Αλλά εκεί η ίδια η βαθμίδα έχει άλλα χαρακτηριστικά, νομίζω το πρόβλημα τίθεται περισσότερο, όπως είπα και νωρίτερα, σε μεγαλύτερες βαθμίδες με πιο απαιτητικά προγράμματα, όπως το δημοτικό σχολείο.

Θεωρώ ότι πρέπει να παίξουμε περισσότερο στο πεδίο της διαδικασίας της μάθησης. Εκεί δηλαδή να μπορέσουμε να φτιάξουμε τις διαδικασίες εκείνες, τις μορφές διδασκαλίας, τις μεθόδους διδασκαλίας, τις τεχνικές διδασκαλίας έτσι ώστε να αυτές να ευνοούν και την ανάπτυξη των σχέσεων.

Βάλτε διερευνήσεις με ομάδες, ομαδοσυνεργατικές δηλαδή μορφές διδασκαλίας, δεν λέω ότι είναι πανάκεια η ομαδοσυνεργατική δεν το πιστεύω αυτό το πράγμα, είναι μια μορφή που βοηθάει πάρα πολύ σε αυτά τα οποία συζητάμε τώρα. Μπορούμε να δουλέψουμε ανάλογα με τους στόχους της διδασκαλίας μας, ανάλογα με την ομάδα μας, ανάλογα με τις δικές μας ικανότητες να διαχειριστούμε κάθε μορφή και κάθε μέθοδο. Και εμείς βέβαια ως επιστήμονες επαγγελματίες, γιατί ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει αυτό, που δεν το βλέπω να το έχουν πολλοί

εκπαιδευτικοί καταλάβει, ότι είναι επιστήμονας στον χώρο του. Πρέπει λοιπόν συνέχεια να γινόμαστε καλύτεροι και όχι να ακούμε «δεν μπορώ να κάνω αυτό το πράγμα να τους φτιάξω σε ομάδες, άστο καλύτερο ας το γυρίσω σε μονολογική». Όλες τις μορφές πρέπει να τις χρησιμοποιούμε.

Επίσης μέσα από το διάλειμμα, μέσα από τις χαλαρές καταστάσεις της σχολικής ζωής: γιορτές, εκδρομές, επισκέψεις, μια μεγαλύτερη συναισθηματική προσέγγιση με τα παιδιά. Θα χάσω το διάλειμμα μου. Ναι, θα το χάσουμε το διάλειμμά μας. Δεν ξέρω, ίσως επειδή προερχόμαστε από διαφορετικούς χώρους, εγώ έχω διδάξει ως νηπιαγωγός και ως φιλόλογος και εμείς ως νηπιαγωγοί δεν έχουμε αυτό το δίλημμα ποτέ ότι θα χάσω το διάλειμμά μου, γιατί δεν έχουμε διάλειμμα. Είμαστε συνέχεια με τα παιδιά. Άρα το θεωρούμε αυτό αυτονόητο.

Γι' αυτό λέω και στους φίλους εκπαιδευτικούς της Δημοτικής και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ας χάσουμε κι ένα διάλειμμα βρε παιδιά, μπορεί να κερδίσουμε πολύ περισσότερα πράγματα. Και όλα αυτά δεν γίνονται με πίεση.

Επίσης θα έλεγα ότι μια τεχνική είναι να λες και τα δικά σου ζητήματα και προβλήματα, να ανοίγεις δηλαδή ότι «ξέρεις, με στενοχώρησε έτσι όπως έγινε χτες το μάθημα γιατί αυτό κι αυτό συνέβη», «Προβληματίστηκα πάρα πολύ με το Νίκο που δεν είχε διαβάσει», για να βλέπουν τα παιδιά ότι κι εμείς μπαίνουμε μέσα στην τάξη και δεν είμαστε απλά ο παλιός τύπος του εκπαιδευτικού με τον κατάλογο που έλεγε «Ποιος έχει σειρά;» και έβαζε τον βαθμό και όταν πήγαινε ο γονέας έψαχνε τον κατάλογο να βρει ποιος είναι ο Οικονομίδης. Πρέπει να του λέει ποιος είναι ο Οικονομίδης και να έχει τη μορφή του στο μυαλό. Αυτό νομίζω ότι είναι το πιο σημαντικό απ' όλα: η διάθεση χρόνου και οι πιο επεξεργασμένες μορφές διδασκαλίας.

Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ: Ευχαριστούμε πάρα πολύ. Το επόμενο ερώτημα είναι για την κα Μπίμπου, «Τα παιδιά που προέρχονται από άλλες χώρες δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα και έχουν πρόβλημα στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Ποια πρέπει να είναι η αντιμετώπιση από τον εκπαιδευτικό της τάξης και ποια από ψυχολόγο και κοινωνιολόγο του σχολείου και ποια θα πρέπει να είναι η συνεργασία εκπαιδευτικών και ψυχολόγου – κοινωνιολόγου;», είναι το ερώτημα που θέτει η συνάδελφος.

I. ΜΠΙΜΠΟΥ – ΝΑΚΟΥ: Νομίζω ότι είναι πάρα πολύ γενικό το ερώτημα θα προσπαθήσω να απαντήσω. Πάντα οι διαφορές σε επίπεδο εθνικότητας και κυρίως στο κομμάτι της γλώσσας και της επικοινωνίας είναι διαφορές οι οποίες μας ανησυχούν και μας προβληματίζουν πάρα πολύ.

Υπάρχουν πάρα πολλές μελέτες οι οποίες δείχνουν ότι στο νηπιαγωγείο για παράδειγμα μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει τη γλώσσα με συμβολικούς τρόπους. Παλαιότερα υπήρχαν τάξεις οι οποίες προετοίμαζαν τα παιδιά για να μπορέσουν να κάνουν όπως κάνουν με τα αγγλικά στο σχολείο να μπορέσουμε να στηρίξουμε τα παιδιά.

Νομίζω ότι έχει τόσα πολλά προγράμματα για την διαπολιτισμική εκπαίδευση στο Βόλο έχουν γίνει, στην Αθήνα έχουν γίνει, στη Θεσσαλονίκη έχουν γίνει, νομίζω ότι το πρόβλημα της γλώσσας είναι ένα πρόβλημα το οποίο αναδεικνύεται, αλλά πίσω του κρύβει πάρα πολλά άλλα πράγματα. Κυρίως το κομμάτι του πως ένα παιδί το οποίο έρχεται από μια ξένη χώρα είναι ένα παιδί το οποίο αφήνει τον εαυτό του, το αφήνει η οικογένειά του, το αφήνουν οι συνθήκες της ζωής του να μπορέσει να εμπιστευτεί το σχολικό πλαίσιο.

Μιλώντας δηλαδή για παιδιά τα οποία δουλεύουν ασυνόδευτα, παιδιά τα οποία έρχονται και φτάνουν και πηγαίνουν στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και έχουν αντίστοιχα συμβούλους από την εκπαίδευση βλέπουμε ότι κυρίως είναι μια μορφή επένδυσης στη μάθηση της γλώσσας η οποία έχει πιο πολύ κοινωνικά χαρακτηριστικά και λιγότερο χαρακτηριστικά που έχουν σχέση με τη διδασκαλία,.

Η διδασκαλία της γλώσσας σε δεύτερης, διδάσκεται σε όλα τα Παιδαγωγικά Τμήματα, υπάρχουν πάρα πολλοί άξιοι και εξαιρετικά ικανοί συνάδελφοι και εμείς έχουμε πάρα πολλούς φοιτητές που είναι από άλλες χώρες μουσουλμάνους οι οποίοι μιλάνε περισσότερο τα τούρκικα, νομίζω ότι η διαπολιτισμική έχει μέσα της ένα πολύ μεγάλο κομμάτι του πολιτισμικό. Έχει ένα πολύ μεγάλο κομμάτι το πώς εμείς αναγνωρίζουμε την γλωσσική διαφορά που δεν είναι μόνο γλωσσική διαφορά.

Διαφορετικά θα μπορούσαμε να προτείνουμε να ξαναγυρίσουμε σε αυτό το οποίο υπήρχε παλαιότερα, το οποίο τηρήθηκε στη Γερμανία στο να δημιουργούμε τάξεις προετοιμασίας, υποδοχής για

να μπορούν τα παιδιά να διδάσκονται σε διάφορες βαθμίδες. Υπάρχουν και στη Θεσσαλονίκη, φαντάζομαι και στην Αθήνα, υπάρχουν πάρα πολλά σχολεία τα οποία διδάσκουν την γλώσσα στα παιδιά, τη διδάσκουν και στους ίδιους τους γονείς.

Ξέρω ότι η Γκράβα κάνει πάρα πολύ σημαντική δουλειά σε σχέση με αυτό το πράγμα γιατί πολλές φορές η ελευθερία ενός παιδιού να μάθει της ξένης χώρας διαμεσολαβείται από την επιθυμία και ενός γονιού και του πως ένα παιδί μπορεί και του επιτρέπεται σε ένα επίπεδο συμβολικό και συναισθηματικό να μιλήσει την ξένη γλώσσα χωρίς να χάσει κομμάτια της ταυτότητάς του.

Δυστυχώς στην Ελλάδα δεν είναι πολύ ξεκάθαρο ποιο είναι το πλαίσιο της ενταξιακής πολιτικής των ανθρώπων που έρχονται από άλλες κουλτούρες. Φοβάμαι ότι είναι ένα πλαίσιο πιο πολύ αφομοιωτικό, παρ' όλο που έχει αποδειχθεί ότι η αφομοίωση είναι κάτι το οποίο δεν λειτουργεί πολύ βοηθητικά. Αυτά θα ήθελα να σχολιάσω, ευχαριστώ.

Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ: Ευχαριστούμε πολύ. Το επόμενο ερώτημα και δεν προκύψει άλλο είναι και το τελευταίο, απευθύνεται σε όλους, ένα σχολιασμό και ζητάει την παρατήρηση στο τέλος. «Την τελευταία πενταετία βλέπουμε σε δεκάδες χώρες του κόσμου να γίνονται μεγάλες απεργίες των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης όπου κυριαρχούν τρία βασικά συνθήματα. Ένα, σεβασμός, δυο σώστε τα δημόσια σχολεία, τρία αξιοπρεπείς μισθοί. Μήπως θα θέλατε να σχολιάσετε αυτό το γεγονός σε σχέση με την αίσθηση απαξίωσης που νιώθουν οι εκπαιδευτικοί;».

Ι. ΜΠΙΜΠΟΥ – ΝΑΚΟΥ: Φυσικά θέλουμε να το σχολιάσουμε, ας ξεκινήσει η κα Κουγιουμουτζάκη.

Φ. ΚΟΥΓΙΟΥΜΟΥΤΖΑΚΗ: Νομίζω ότι έχει να κάνει έτσι όπως εγώ το κατανόησα με αφορμή τα ευρήματα της έρευνας αλλά όχι μόνο και συνομιλώντας με εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας είναι δεδομένα τα τελευταία 40 χρόνια αυτή η μείωση, η αποδυνάμωση του επαγγελματικού status του εκπαιδευτικού. Προφανώς ένα πολύ μεγάλο κομμάτι είναι οικονομικοί λόγοι, άρα ένα από τα συνθήματα πρέπει να είναι και αυτό.

Ωστόσο οι οικονομικοί λόγοι είναι απόρροια μιας υποβάθμισης του κοινωνικού υποκειμένου εν γένει, νομίζω εγώ, στα

τελευταία 40-50 χρόνια. Αυτή η ανάγκη δηλαδή να δημιουργήσουμε ελέγξιμα υποκείμενα μας οδηγεί στο να διαμορφώνουμε επαγγελματικά προφίλ ανθρώπων που έχουν να εξυπηρετήσουν αυτό το σύστημα.

Επομένως δεν είναι μόνο οικονομικοί λόγοι είναι απόρροια διαφορετικής ιδεολογίας, φιλοσοφίας, πολιτικής και πολιτισμικής σχέσης πια των εκπαιδευτικών. Γι' αυτό και θα μου επιτρέψετε να επιμείνω σε αυτό στο οποίο τελείωσα, δηλαδή ο εκπαιδευτικός καλώς διεκδικεί και κάθε επαγγελματίας πρέπει να διεκδικεί. Εκφράζει αγωνίες.

Απλά νιώθω ότι το να κατηγορούμε το blame game δεν βγάζεις πάρα πολύ νόημα αν δεν έχεις καταλάβει τι θέλει η κοινωνία σήμερα. Και το νεοφιλελεύθερο καθεστώς, ο καπιταλισμός συνοδευόμενος από το νεοφιλελευθερισμό τα τελευταία 40-50 χρόνια έχει διαμορφώσει τέτοιου είδους προσωπικότητες. Ζούμε σε μια κουλτούρα υποκειμενισμού στο σχολείο.

Ο παιδοκεντρισμός και ο μαθητοκεντρισμός που φάνηκε στην έρευνα έχει και μια παγίδα, ξέρετε. Άρα και οι εκπαιδευτικοί, όλοι μας, πρέπει να είμαστε προσεκτικοί πόση έμφαση και πόσο ramping κάνουμε στα παιδιά, ή πόσο αναθέτουμε ευθύνες και στον εαυτό και στα παιδιά. Νομίζω ξέφυγα λίγο από το ερώτημα, αλλά η διεκδίκηση καλώς συμβαίνει και δεν είναι μόνο οι οικονομικοί λόγοι. Είναι πολλοί άλλοι πολιτισμικοκοινωνικοί που φέρουν τους ανθρώπους μπροστά στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων και την αποδυνάμωση του προφίλ. Ευχαριστώ.

B. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ: Συμφωνώ με αυτά που είπε η Φωτεινή, όντως στην εποχή του νεοφιλελευθερισμού ο οποίος είναι το κυρίαρχο ρεύμα σε όλη τη Δυτική Ευρώπη βλέπουμε μια τάση... Όχι τάση, είναι ξεκάθαρη πολιτική περιορισμού του κοινωνικού κράτους που μέσα στο κοινωνικό κράτος είναι και το δημόσιο σχολείο και βέβαια για να επιτευχθεί αυτό το πράγμα, θα πρέπει να απαξιωθεί.

Δείτε την πολιτική που ακολουθούν οι Κυβερνήσεις. Δείτε τη δική μας περίπτωση, το δικό μας κράτος θυμάστε όταν ετοιμαζόταν ο νόμος της Διαμαντοπούλου που διέλυσε όλη την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, πόσες εκπομπές υπήρχαν στα κανάλια και όλες έλεγαν και

αναδείκνυαν τα μεμπτά και τα αρνητικά του δημοσίου Πανεπιστημίου. Για να φτάσουμε σε ένα νόμο ο οποίος ξεθεμελίωσε το Πανεπιστήμιο.

Μήπως το ίδιο δεν γίνεται τώρα με τους διαδόχους της; Γιατί μπορεί το πρόσωπο να πήγε λίγο στην άκρη, αλλά υπάρχουν οι άξιοι διάδοχοί του. Το ίδιο δεν γίνεται τώρα με τα ιδιωτικά Πανεπιστήμια; Δεν έχουμε μια πλημμυρίδα άρθρων τα οποία κατηγορούν το δημόσιο Πανεπιστήμιο; Αυτά είναι όλα στοιχεία τα οποία δείχνουν κατά την γνώμη μου μια ολοκληρωμένη πολιτική στάση, η οποία σιγά - σιγά και σιγά - σιγά έρχεται να επιτύχει αυτό το οποίο θέλει: την κατάρριψη του δημοσίου εκπαιδευτικού συστήματος και ουσιαστικά να πάμε σε αυτό το οποίο θέλει ο νεοφιλελευθερισμός στην αναπαραγωγή των τάξεων χωρίς να υπάρχει καμία δυνατότητα κοινωνικής κινητικότητας και όλα αυτά τα σχετικά που γνωρίζουμε.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο έρχονται και όλα τα άλλα που αφορούν και το χαμηλό κύρος των εκπαιδευτικών και τα λοιπά.

Βεβαίως δεν είναι μόνο αυτό. Από την άλλη πλευρά έχουμε μια πλημμυρίδα μέσων και πηγών πληροφόρησης όχι γνώσης κατ' ανάγκη. Το σχολείο δηλαδή αν κάτι διατηρεί, διατηρεί την προσφορά της εγκεκριμένης της σίγουρης, της σωστής γνώσης. Εγκεκριμένης τώρα μου πεις «από ποιους;». Υποτίθεται ότι λέμε τα πιο πρόσφατα και έγκυρα επιστημονικά δεδομένα τα οποία υπάρχουν για τα μαθήματα τα οποία κάνουμε στο σχολείο.

Όλο αυτό το στοιχείο το είπε νωρίτερα και η κα Κουγιουμουτζάκη η ανάπτυξη του εκπαιδευτικού επιπέδου όλης της κοινωνίας οδηγούν ή κάνουν πολύ πιο εύκολη τη μείωση του κύρους του εκπαιδευτικού. Για εμένα δεν είναι μόνο τα χρήματα. Δηλαδή αν πάρεις περισσότερα χρήματα θα ανεβεί το κύρος σου; Είναι και αυτό. Αλλά είναι περισσότερο η αναγνώριση του ρόλου, τι κάνει ο εκπαιδευτικός για το παιδί μου. Και όχι πόσα παίρνει ο εκπαιδευτικός.

Σε μια έρευνα που είχαμε κάναμε και ψάχναμε το κύρος του νηπιαγωγού και του δασκάλου και του βρεφονηπιοκόμου και του καθηγητή της Δευτεροβάθμιας και της Τριτοβάθμιας, προφανώς καταλαβαίνετε τα αποτελέσματα. Της Τριτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας ήταν πολύ

παραπάνω από τις Πρωτοβάθμιας, της προσχολικής και του βρεφονηπιοκόμου και μόνο μεταξύ τους οι δάσκαλοι και οι νηπιαγωγοί αναγνώριζαν ο ένας τον άλλο. Όσο ανέβαιναν προς τα πάνω -έρευνα σε εκπαιδευτικούς, όχι σε γονείς- δεν αναγνώριζαν την προσφορά των προηγούμενων επαγγελματιών στον εκπαιδευτικό ρόλο.

Όλα παίζουν ρόλο και φυσικά χρειάζεται η διεκδίκηση και φυσικά χρειάζεται η ανάδειξη της επιστημονικότητας -επιμένω σε αυτό- του επαγγέλματος. Να καταλάβει ο κάθε γονέας ότι δεν ξέρει καλύτερα τη διδασκαλία και τη σχολική τάξη από τον εκπαιδευτικό. Σε εμάς έρχεται να μας υποδείξει τι θα κάνουμε; Ξέρετε τι παρεμβάσεις έχουμε στα νηπιαγωγεία; «Γιατί δεν τους μαθαίνεις γράμματα;» «Πότε θα μάθουν όλους τους αριθμούς;».

Ναι, καταλαβαίνω. Έχουν οι γονείς το δικό τους άγχος ότι «Θέλω το παιδί μου να προχωρήσει. Ναι, δεν μπορώ εγώ να βοηθήσω τον γιο μου ή την κόρη μου στην 1^η Δημοτικού άρα ό,τι κερδίσω νωρίτερα». Αυτό δεν σημαίνει ότι ξέρεις και τι γίνεται μέσα στο σχολείο.

Το ίδιο γίνεται και στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Σταματάει -τα έδειξε και ο Χανιωτάκης προχθές- σταδιακά, γιατί. Γιατί δυσκολεύει η ύλη στο Γυμνάσιο και δεν μπορώ να έχω γνώμη επ' αυτής και βεβαίως αφού αυτός διδάσκει δυσκολότερη ύλη, άρα έχει και μεγαλύτερη αξία, ο εκπαιδευτικός της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Πρέπει να γίνει μια αναγνώριση το επαναλαμβάνω του ρόλου του εκπαιδευτικού. Για δείτε τι κύρος έχουν στη Φιλανδία που μας έχουν ρίξει τα αυτιά τόσα χρόνια με τη Φιλανδία, τις Σκανδιναβικές χώρες οι εκπαιδευτικοί. Άσε τους μισθούς. Το κύρος. Επομένως πολλά πράγματα είναι που πρέπει να τεθούν στη συζήτηση.

Η κα Μπίμπου.

Ι. ΜΠΙΜΠΟΥ – ΝΑΚΟΥ: Ευχαριστώ. Δεν θέλω να μιλήσω, νομίζω ότι σε μεγάλο βαθμό με κάλυψαν οι συνάδελφοι. Ευχαριστώ πολύ.

Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ: Εδώ τελείωσαν τα ερωτήματα. Θέλω να ευχαριστήσω, προφανώς έχετε καλύψει και με τις εισηγήσεις σας πάρα πολλά από αυτά τα οποία είχε ανάγκη να ακούσει ο κόσμος, αν κρίνω και από τα σχόλια

στο Youtube βλέποντας στο πλάι, βλέπω ότι υπάρχει μεγάλη ικανοποίηση από τον κόσμο που παρακολούθησε και σας ευχαριστούμε γι' αυτό.

Νομίζω ότι οι εισηγήσεις ήταν τέτοιες, οι οποίες δημιούργησαν θετικό κλίμα. Να πω ότι συνεχίζουμε και την επόμενη εβδομάδα στις 28 του μήνα, πάλι έχουμε ένα θέμα, που πιο πριν από αυτό υπάρχουν ερευνητικά δεδομένα, είναι «Ανάγκες σε υποδομές, ελλείψεις στα ειδικά σχολεία, οι απόψεις των εκπαιδευτικών. Ερευνητικά δεδομένα και επιστημονικές προσεγγίσεις» από τους συνεργάτες στο κομμάτι της ψυχικής αγωγής που μας τιμούν με την παρουσία τους, τον Δημήτρη Αναστασίου, που τον είχαμε πριν από λίγο καιρό ξανά μαζί μας και τον Σπύρο Σούλη από το Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων.

Με αφορμή όλη την κουβέντα που γίνεται με κάποιο αίτημα και ένα ερώτημα που διαβάζω και για το burn out αλλά και για άλλες έρευνες που θα πρέπει να κάνει η ΔΟΕ, να πω απολογιστικά για να το έχουμε υπόψη μας για να συνειδητοποιούμε και τι έχει γίνει, με όλα τα ελλείματα σαφώς που υπάρχουν σε μια τέτοια προσπάθεια, είμαστε συνδικαλιστική Οργάνωση δεν έχουμε αμιγώς επιστημονικά χαρακτηριστικά ούτε καν σε αυτό το επίπεδο, αλλά έχει γίνει θεωρώ μια εξαιρετικά σημαντική προσπάθεια.

Μια ερευνητική προσπάθεια μέσα στη διετία, πέρα από τις άλλες εκδηλώσεις. Τις αναφέρω:

- ✓ Εργασιακό άγχος το burn out που λέγαμε προηγουμένως,
- ✓ Σχέσεις στο σχολείο
- ✓ Συνεργατικές μορφές μάθησης
- ✓ Αναλυτικά προγράμματα νηπιαγωγείου
- ✓ Βιβλία του Δημοτικού
- ✓ Επιμόρφωση
- ✓ Δυο έρευνες για την ειδική αγωγή
- ✓ Καταγραφή αναγκών και ελλείψεων στα σχολεία

Τα περισσότερα από αυτά έχουν ήδη παρουσιαστεί στην τελευταία διετία και στόχος είναι να εκδοθούν και να αποτελέσουν στο σύνολό τους μια βάση για το δημόσιο διάλογο και την τεκμηρίωση των

αιτημάτων της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας, μαζί με εκδηλώσεις όπως η σημερινή εννοείται όπως είπε η κα Ανδρούσου χτες, αποτελούν μια βιβλιοθήκη πολύ χρήσιμη για όλους μας και θεωρούμε ότι βάζουμε ένα λιθαράκι στο να γίνει κάτι καλύτερο για τον κλάδο μας, πέρα από τις άλλες αγωνιστικές δράσεις τις οποίες συνεχίζουμε.

Εγώ να ευχαριστήσω για μια ακόμη φορά την κα Μπίμπου, την κα Κουγιουμουτζάκη και τον κ. Οικονομίδη που ήταν απόψε μαζί μας, που μοιράστηκαν τις σκέψεις τους και τις προτάσεις τους και ελπίζουμε να σας έχουμε σύντομα μαζί μας και σε άλλες εκδηλώσεις της ΔΟΕ.

Σας ευχαριστούμε πάρα πολύ, είναι πολύτιμη η βοήθειά σας.

Ι. ΜΠΙΜΠΟΥ – ΝΑΚΟΥ: Εμείς ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Φ. ΚΟΥΓΙΟΥΜΟΥΤΖΑΚΗ: Ευχαριστούμε, καλή δύναμη και καλή συνέχεια.

Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ: Και εγώ σας ευχαριστώ με τη σειρά μου και να ξέρετε ότι οποιαδήποτε στιγμή θέλετε να συμβάλλω σε κάτι αν νομίζετε ότι μπορώ να το κάνω, με πολύ μεγάλη χαρά και νομίζω είπατε ότι είστε βεβαίως μια συνδικαλιστική Οργάνωση, δεν σημαίνει ότι ο συνδικαλισμός με την επιστήμη είναι ξέχωροι χώροι. Μπορούμε να συνεργαστούμε και αυτά που είπαμε πιστεύω και οι δυο κυρίες από τη Θεσσαλονίκη να τα γράψουμε και να έχουν και την τεκμηρίωσή τους τη βιβλιογραφική και όλα τα σχετικά, ώστε πραγματικά η βιβλιοθήκη, που ανέφερε η Αλεξάνδρα χτες, να είναι τεκμηριωμένη βιβλιοθήκη και να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως επιχείρημα για όλους εμάς, που έχουμε το δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα, το δημόσιο σχολείο ως κορωνίδα και σκοπό των εργασιών και των δραστηριοτήτων μας. Καλό βράδυ σε όλους, σας ευχαριστώ πάρα πολύ να είστε καλά.

Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ: Εμείς ευχαριστούμε. Καλό βράδυ σε όλους.

ΛΗΞΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ